

Araştırma Makalesi
Original Article

7 (3) 2020: 1867-1913
Doi: 10.46868/atdd. 33

Atatürk'ün Vefatı Sonrası Deniz Kuvvetlerindeki Hazırlıklar ve Gemi Jurnalleri Işığında Donanmanın Atatürk'e Vedası

Ferdi Uyaniker*

ORCID: 0000-0002-8587-1539

Öz

Bu makale Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrası düzenlenen deniz cenaze töreni sırasında Türk Deniz Kuvvetlerinin icra ettiği faaliyetler hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Atatürk'ün vefatı sonrasında ona görkemli bir cenaze töreni hazırlamak için süratle çalışmalara başlanmıştır. Yapılan plana göre törenin önemli bir kısmı denizde icra edilecektir. 19 Kasım 1938 tarihinde yapılan tören için Türk Deniz Kuvvetleri ciddi bir hazırlık içine girmiştir. Atatürk'ün naaşının İstanbul'dan İzmit'e nakledilmesi şeklinde icra edilen tören için Türk donanmasından Yavuz ve Hamidiye Kruvazörleri, Zafer ve Tınaztepe muhripleri, Dumlupınar ve Gür denizaltıları ile Denizkuşu ve Martı hücumbotları görev almıştır. Ayrıca törende; İngilizlerin Malaya Kruvazörü, Fransızların Emil Bertin Kruvazörü, Almanların Emden Kruvazörü, Sovyetlerin Moskova Muhribi, Romenlerin Regina Maria Muhribi ve Yunanlıların Hydra Muhribi bulunmuştur. Bu araştırmada bahsi geçen süreç, dönemin arşiv belgeleri ve gazeteleri ile irdelenirken, bir ilk olması açısından önemli olduğu değerlendirilen Türk donanmasına ait harp gemilerinin jurnalleri ışığında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Donanma, Cenaze Töreni, Şirketi Hayriye, Denizbank

Gönderme Tarihi: 01/09/2020

Kabul Tarihi: 26/09/2020

* Dr.Öğ. Alb., Deniz Harp Okulu Komutanlığı, fuyaniker@dho.edu.tr

Turkish Navy Preparations for Atatürk's Funeral and Navy's Farewell to Atatürk in The Light of Warship Archive Documents

Ferdi Uyaniker

ORCID: 0000-0002-8587-1539

Abstract

This article aims to provide information about the activities carried out by the Turkish Navy during the naval (maritime) funeral held after the death of Mustafa Kemal Atatürk. Following Atatürk's death, preparations were quickly made for a splendid funeral. According to the plan, a significant part of the ceremony would be performed at sea. Turkish Navy entered into a serious preparation for the ceremony to be held on 19 November 1938. The ceremony included the transfer of Atatürk's body from Istanbul to İzmit. For this task, cruisers from the Turkish Navy; Yavuz and Hamidiye cruisers, Zafer and Tınaztepe destroyers, Dumlupınar and Gür submarines, and Seabird and Seagull attack boats took part. Furthermore, foreign navies including British Malayan cruiser, French cruiser Emil Bertin, German cruiser Emden, the Moscow destroyer of the Soviets, Regina Maria destroyer of the Romanians and the Hydra destroyer of the Greeks took part in the ceremony. The process mentioned in this study will be analyzed in the light of the archives of the Turkish Navy warships, which are considered to be important in terms of being the first in the field, while examining other archive documents and newspapers of the period.

Keywords: Atatürk, Navy, Funeral, Şirketi Hayriye, Denizbank

Received Date: 01/09/2020

Accepted Date: 26/09/2020

Прощание Военно-Морского Флота с Ататюрком в свете подготовки и корабельных Журналов в Военно-Морском флоте после смерти Ататюрка

Резюме

В этой статье представлена информация о деятельности ВМС Турции во время военно-морской похоронной церемонии, проведенной после смерти Мустафы Кемала Ататюрка. После смерти Ататюрка была начата работа по подготовке пышных похорон для него. По плану, значительная часть церемонии пройдет в море. 19 ноября 1938 года турецкий военно-морской флот вступил в серьезную подготовку к церемонии. Для церемонии, выполняемой в виде транспортировки тела Ататюрка из Стамбула в Измит, были задействованы турецкие военно-морские крейсера Явуз и Хамидие, эсминцы Зафер и Тиназтепе, подводные лодки Думлупинар и Гюр, а также штурмовые корабли русалки и Марта. Также на церемонии были обнаружены Малайский крейсер англичан, французский крейсер Эмиль Бертин, немецкий крейсер Эмден, Московский эсминец Советов, румынский эсминец Регина Мария и греческий эсминец Гидра. Процесс, упомянутый в этом исследовании, будет проанализирован в свете журналов военных кораблей турецкого флота, которые, как считается, важны для того, чтобы быть первыми, в то время как они изучаются архивными документами и газетами эпохи.

Ключевые слова: Ататюрк , Флот, Церемония Похорон, ширкети Хайрийе, Денизбанк

Получено: 01/09/2020

Принято: 26/09/2020

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk'ün 57 senelik hayatı, bir imparatorluğu yıkılışa sürükleyen bunalımlar, ayaklanmalar, savaşlar ve bütün bunların arkasından giriştiği devrim hareketlerinin doğurduğu tartışmalar, didişmeler ile uğraşmakla geçti.¹ Bu dolu dolu geçen ömür, 10 Kasım 1938 tarihinde saat 09.05'te son buldu.² Atatürk'ün vefatı sonrası ilk iş, ona layık bir cenaze töreni hazırlamaktı. Cenaze merasiminin planlaması sürecinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın dikkat ettikleri en önemli husus, törenin bir ayağının denizde yapılarak, donanma gemilerinin de dahil edilmesiydi. Devleti yöneten bu üçlü, almayı düşündükleri bu kararla bazı stratejik hedeflere ulaşmayı planladı.

Bu üçlünün temel hedefi, öncelikle ömrü boyunca deniz sevgisi hiçbir surette azalmayan Atatürk'ü, vefatı sonrasında son yolculuğuna uğurlarken, denizi ve donanma gemilerini kullanarak ona son bir hediye vermektir. Zira Atatürk, 15 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'dan Samsun'a giderken Bandırma Vapuru ile Sarayburnu Rıhtımı'ndan ayrılmış³, 1 Temmuz 1927 tarihinde İstanbul'a ilk gelişini İzmit'teki Mayın İskelesi'nden hareket eden Ertuğrul Yatı ile denizden gerçekleştirmişti.⁴ Bilindiği gibi bu iki liman, Atatürk'ün hayatındaki dönüm notlarına adım atmasını sağlayan yerlerdi. Başta Cumhurbaşkanı İnönü olmak üzere tüm devlet erkânı, vefatından sonra Atatürk'ü yeniden bu iki liman ile buluşturarak, İstanbul'dan İzmit'e doğru donanmaya ait harp gemileriyle yolcu etmek istedi. Ancak bu sefer bu yolculuk hem Atatürk'ün son yolculuğu olacak hem de yıllar önce İstanbul ve İzmit'te kullandığı

¹ Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 698.

² Atatürk'ün vefat haberi donanmaya gelince, tüm gemilerin sancakları yarıya indirildi ve bu haber gemilerin jurnallerine kaydedildi. Bkz., Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü (LDGAM.), Gemi Jurnalleri Bölümü (Gjb.), Tınaztepe Muhribi Gemi Jurnali (TMGJ.), Tarih (T.):10 Kasım 1938. Tınaztepe Muhribi'nin 10 Kasım 1938 tarihli gemi jurnali sayfası için bkz., Ekler Ek-1. Ayrıca bkz., LDGAM., Gjb., Martı Hücumbotu Gemi Jurnali (MHGJ.), T.:10 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., Kocatepe Muhribi Gemi Jurnali, T.:10 Kasım 1938.

³ Atatürk'ün İstanbul'dan ayrıldığı bu noktaya 3 Ekim 1926 tarihinde, İstanbul'un ilk Atatürk heykeli olan ve "Sarayburnu Atatürk Heykeli" olarak bilinen bir heykel dikildi. Heykelin bu noktaya dikilmesinde pek çok başka sebep olmakla birlikte, seçilen nokta oldukça anlamlıydı ve özel olarak belirlenmişti. Bkz., Kıvanç Osm, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003, s. 32, 33.

⁴ Tevfik Sargut, "Atatürk'ün İstiklal Savaşı'ndan Sonra İstanbul'a İlk Gelişi- Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, C.97, S.514, Temmuz 1981, s. 29.

tarihi değeri büyük olan iskelelerden yapılarak, Atatürk'e verilebilecek en güzel hediyelerden biri olacaktı.

Hazırlanacak deniz cenaze merasimiyle, Türk Deniz Kuvvetleri'nin genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne büyük bir itibar kazandırması da hedefleniyordu. Çünkü icra edilecek merasime, yabancı devletlere ait harp gemilerinin de iştirak etmesi düşünüldü. Bu düşünce ile hazırlanan plana göre, Türk Donanma Komutanı'na uluslararası bir filoya komuta etme imkânı verilecekti. Törene katılacak yabancı harp gemilerinin, Donanma Komutanı Tümamiral Şükür Okan'ın⁵ planına göre demirlemesi, Yavuz Kruvazörü'nden verilen işaretlerle idare edilerek seyir yapması ve tören sonunda filodan ayrılması kararlaştırıldı.⁶ Nihayetinde bu törenin büyük bir prestij kaynağı olacağı açıktı ve daha önce Türk deniz harp tarihinde eşine rastlanmamış bir durumdu. Böylece kısa bir zaman öncesinde yok denecek kadar az bir deniz gücüne sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, şimdi modern bir donanma kurmuş olarak dünya donanmalarının en önemli unsurlarından oluşan filoya komuta edecek Devlet olma şansı yakalayacaktı.

Deniz cenaze merasimiyle ulaşılmak istenen bir diğer hedef de ayak sesleri duyulan II.Dünya Savaşı öncesinde, Türk Deniz Kuvvetleri'nin varlığı ve gücünü tüm dünya devletlerine göstermekti. Zaten II.Dünya Savaşı'na giden süreçte Türk donanmasında ciddi bir hareketlenme yaşanıyordu. Eğitimler, kurslar ve tatbikatlar sıklaştırılmıştı. Yakında başlayacağı tahmin edilen savaş için Türk donanmasına ait su üstü ve su altı savaş gemileri, gece gündüz her türlü iklim şartında faaliyetlerine aralıksız devam ediyordu.⁷ Bu noktada, yapılacak deniz cenaze merasimiyle, bir anlamda donanma gemileri tüm dünyaya sergilenerek gövde gösterisi yapılacak ve donanmanın caydırıcı gücü ortaya konarak, bu faaliyet sonunda verilecek mesajların hedefine ulaşması sağlanacaktı.

⁵ 1880 yılında Tirebolu'da doğdu. 1899 yılında Bahriye Mektebi'ne girdi. 9 Nisan 1901 tarihinde Teğmen rütbesiyle Bahriye Mektebi'nden mezun oldu. 19 Mart 1930 tarihinde Donanma Komutanı oldu. 1931 yılında Donanma Komutanlığı'nın lağv edilmesi üzerine 24 Kasım 1931 - 30 Eylül 1935 tarihleri arasında Harp Filosu Komutanlığı görevini yürüttü. Donanma Komutanlığı'nın 30 Eylül 1935 tarihinde yeniden teşkil edilmesi üzerine aynı tarihte Donanma Komutanlığı'na yeniden atandı. Emekli olduğu 19 Temmuz 1945 tarihine kadar bu görevi süresince; 1935 yılında Tuğamiralliğe, 1936 yılında Tümamiralliğe, 1939 yılında Koramiralliğe yükseldi. 18 Şubat 1957 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Bkz., LDGAM., Şükür Okan Şahsi Dosyası; LDGAM., Kutu No (Ktn.):1945-7, Gömlek No (Gmn.):185, Belge No (Bn.):2, T.:20 Temmuz 1945; *Donanma Komutanlığı Tarihçesi*, Donanma Komutanlığı Matbaası, Kocaeli 1995, s. 71.

⁶ *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, Cilt II, Dosya III, Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü, Lalahan, Ankara, s. 455; Afif Büyüktuğrul, "Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı", *Belleten*, C.XXXVII, S.148, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 516; Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C.IV, Deniz Basımevi, İstanbul 1984, s. 650; Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1969, s. 234; T. Sargut, a.g.m., s. 31.

⁷ II.Dünya Savaşı sürecinde Türk Donanmasındaki faaliyetler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ferdi Uyaniker, *II.Dünya Savaşı Sürecinde Türk Donanmasındaki Gelişmeler*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019.

Sayılan bu hedeflere ulaşmak konusunda Mustafa Kemal Atatürk, vefatından sonra da ülkesine olan hizmetine devam etti. Bir anlamda genç Cumhuriyet'in mütevazı kaynaklarıyla oluşturduğu donanmasının varlığı, gücü ve disiplini tüm dünyaya bir kez daha gösterilmiş oldu.

1. Atatürk'e Denizde Cenaze Merasimi Düzenlenmesiyle İlgili Karar Alma Süreci

İsmet İnönü 11 Kasım 1938 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni Cumhurbaşkanı seçildi.⁸ İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak yapacağı ilk icraat, Atatürk'e ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne layık bir cenaze merasimi tertiplemek olacaktır. Cumhurbaşkanı İnönü ilk iş olarak Başbakan Bayar ile 2 saate yakın bir fikir alış verişinde bulundu. Bu görüşmenin ana teması Atatürk'e yapılacak cenaze töreni idi. Ardından Celal Bayar, cenaze töreni hakkında, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ile de görüştü. Yapılan bu görüşmeler neticesinde Atatürk'ün cenaze programının ana hatları tespit edilmiş oldu.⁹

Bu planlamaya göre Atatürk'e yapılacak cenaze merasimde deniz kısmının bulunması da kararlaştırıldı. Bu karar ilk kez 13 Kasım 1938 tarihli tamimde yer aldı.¹⁰ Bu tamimde belirtilen hususlar, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu tarafından idare edilen kurul tarafından kaleme alındı. Genel Sekreter Numan Menemencioğlu başkanlığındaki kurul, 13 Kasım 1938 tarihinde akşama doğru çalışmasını tamamladı. Bakanlar Kurulu toplantısının bitiminden sonra Başbakan Celal Bayar ile Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, kurul başkanı Numan Menemencioğlu'nu evinde ziyaret ederek, alınan kararları inceledi ve 13 Kasım tarihli tamime son şeklini verdi.¹¹ Bu tamimde Deniz Kuvvetleri'nin vazifeleri genel hatlarıyla yer aldı. Buna göre; Atatürk'ün naaşının Tophane'den yola çıkarılmasından sonra Sarayburnu'na getirileceği belirtildi. Naaşın burada generaller tarafından rıhtımda bulundurulacak bir harp gemisiyle Yavuz Kruvazörü'ne nakledileceği ifade edildi. İlaveten Yavuz Kruvazörü'nün naaş ile birlikte İzmit Mayın İskelesi önüne kadar gideceği ve naaşın aynı surette Mayın İskelesi'ne çıkarılacağı söylendi.¹²

⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, İçtima 4, 11 Kasım 1938, C.27, s. 16-17; Resmi Gazete, Sayı:4061, 12 Kasım 1938; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004, s. 402; Cumhuriyet, 12 Kasım 1938, s. 1-3. Bu sırada donanma gemilerinden Yavuz ve Hamidiye kruvazörleri yeni Cumhurbaşkanı şerefine 101 pare top atışı yaptı. Bkz., LDGAM., Gjb., TMGJ., T.:11 Kasım 1938.

⁹ Ali Güler, "Atatürk'ün Ölümü, Cenaze Namazı ve Defin İşlemi", *Türkler Ansiklopedisi*, C.XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.511.

¹⁰ *Belgelerle Atatürk*, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara 1999, s. 129.

¹¹ Ulus, 14 Kasım 1938, s. 1,5.

¹² *Belgelerle Atatürk, a.g.e.*, s. 130.

16 Kasım günü yayınlanan “Atatürk’ün Naaşının İstanbul’dan Ankara’ya Nakli Sırasındaki Cenaze Tören Programı” konulu yazı¹³ ile 13 Kasım tarihli tamimde geçen Deniz Kuvvetleri’ne ait görevler daha ayrıntılı bir şekil aldı. Yazıda özetle “Cenaze kortejinin Sarayburnu Rıhtımı önüne ulaştığında, askerler yol üzerinde sağ tarafa geçecekler, ardından da naaşı getiren top arabasının ilerlemesi sırasında selam vereceklerdir. Cenaze kortejinde bulunan devlet görevlileri ile izci grubundakiler, tabutun bulunduğu top arabasını Sarayburnu’na dek izleyeceklerdir. Kortejin en arkasındaki birlik de olduğu yerde bekleyecektir. Sarayburnu Rıhtımı’na naaşı getiren top arabası ulaştığında, naaş orada bulunan generallerce alınarak rıhtımda bulunan Dumlupınar ya da Gür denizaltılarından birine ya da Tınaztepe veya Zafer muhriplerinden birine aktarılacaktır.” denilerek Deniz Kuvvetleri’ne ait görevler daha açık bir şekilde ifade edilmiş oldu.

Ayrıca aynı yazıda Deniz Kuvvetleri ile ilgili olarak “Tabutu taşıyan muhrip ya da denizaltı Haydarpaşa limanı ya da Selimiye önlerinde akıntının olmadığı noktada bekleyen Yavuz Kruvazörü’ne aborda¹⁴ olmak için ilerleyecektir. Naaş Yavuz Kruvazörü’ne aktarılarak kıç taraftaki topların bulunduğu noktaya yerleştirilecek, buradaki bir kıta asker naaşın yanında saygı nöbeti tutacaktır. Naaşın Dolmabahçe’den çıkışı esnasında Galata Kulesi’nde bulunan Vardabandranın¹⁵ yapacağı uyarı sonrasında Yavuz Kruvazörü beş dakika aralıklarla top atışına başlayacaktır. Naaş Yavuz Kruvazörü’ne aktarıldıktan sonra Yavuz Kruvazörü bu durumu yapacağı top atışı ile bildirecek ve seyre başlayacaktır. Bunun üzerine törene iştirak eden diğer devletlere ait savaş gemileri Yavuz Kruvazörü’nün top atışına atacakları toplar ile katılacak ve ardından seyre başlayarak Yavuz Kruvazörü’nü adalar önlerine değin izleyeceklerdir. Bu sırada naaşın Dolmabahçe’den ayrılışından itibaren Hava Kuvvetleri’ne ait uçaklar törene katılım sağlayacaklardır. Kocaeli’ne giderken tüm gemiler her 15 dakikada bir saygı atışı yapacaklardır. Naaşın bulunduğu Yavuz Kruvazörü’nde başta donanma komutanı ve amiraller bulunacak, bu gemiye donanmaya ait su üstü ve su altı gemileri eşlik edecektir. Atatürk’ün akrabaları ve törene katılan diğer zevatı taşımak maksadıyla Denizbank’a ait bir vapur Sarayburnu Rıhtımı’nda bekletilecektir. Törene iştirak edecek

¹³ Belgelerle Atatürk, *a.g.e.*, s. 139. Hazırlanan program metninin taslak hali, henüz resmi olarak yayınlanmadan önce 15 Kasım tarihli gazetelerde yer aldı. Bkz., Ulus, 15 Kasım 1938, s. 1,3; Akşam, 15 Kasım 1938, s. 1,7; Cumhuriyet, 15 Kasım 1938, s. 1,7; Son Posta, 15 Kasım 1938, s. 1,11,14; Tan, 15 Kasım 1938, s. 1,5; Yeni Sabah, 15 Kasım 1938, s. 1,5.

¹⁴ Aborda (Alongside): Bir geminin diğer bir gemiye ya da bir iskeleye rıhtıma bordadan yanaşması eylemidir. Burhanettin Seri, *Denizcilik Ansiklopedisi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 2.

¹⁵ Gemilerde görünür işaretleri alıp vermede usta erlerden ya da astsubaylardan görevli kişilerdir. Bunlara işaretçi de denir. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 495.

vatandaşlar için de saat 13'te Sarayburnu Rıhtımı ile Haliç Köprüsü'nün her iki iskelesinden iki vapur kaldırılacaktır. Törene katılan yabancı savaş gemileriyle görevlendirilen vapurlar, adalar önüne dek Türk donanmasına ait gemileri izleyecekler ve bu noktadan döneceklerdir. Atatürk'ün naaşını Kocaeli'ne getiren Yavuz Kruvazörü burada demir atacak, ardından naaş daha önceden görevlendirilmiş destroyer veya denizaltı ile sahile nakledilerek top arabasına yerleştirilecektir.”¹⁶ görevlerinden bahsedildi.

Deniz Kuvvetleri tarafından icra edilecek görevlere son şekli Donanma Komutanlığı tarafından 17 Kasım 1938 tarihinde çıkarılan emirle verildi.¹⁷ Emrin şekillenmesinde Donanma Komutanı Tümamiral Şükür Okan ve Harp Filosu Komutanı Tümamiral Mehmet Ali Ülgen¹⁸ belirleyici oldu. Bu emre göre; törene Alman, Fransız, İngiliz, Rus, Romen ve Yunan savaş gemileri katılacaklardı. Rus savaş gemisi 17 Kasım'da, İngiliz savaş gemisi de 18 Kasım'da İstanbul'a gelecekti. Diğerler gemilerin gelme tarihleri henüz belli değildi.

Yabancı ülke savaş gemileri İstanbul'a ulaştıklarında top atışıyla İstanbul'u selamlayacaklar, İstanbul'dan yapılacak top atışlarıyla da bu selama karşılık verilecekti. Bunun dışında herhangi bir karşılama töreni yapılmayacaktı.

Atatürk'e ait naaşı taşıyan kortej Dolmabahçe Sarayı'ndan 19 Kasım 1938 tarihinde saat 08.30'da yola çıkacak Kabataş üzerinden ilerleyerek Sarayburnu Rıhtımı'na ulaştırılacaktı. Rıhtımdan Zafer Muhribi'ne konulan naaş Yavuz Kruvazörü'ne aktarılacaktı. Naaşın Dolmabahçe'den yola çıkarılmasından itibaren 5 dakika aralıklarla Yavuz Kruvazörü'nden saygı atışı yapılacaktı. Naaşın Yavuz Kruvazörü'ne iletilmesi esnasında uluslararası “B” sancağı toka edilecek¹⁹ ve aryası²⁰ sonrası Yavuz Kruvazörü'nden 101 parelik saygı atışı gerçekleştirilecekti. Aynı anda yabancı savaş gemilerinin 21 parelik saygı atışı yapılacaktı. Bu sırada Yavuz Kruvazörü uluslararası “C” sancağını çekecek ve yabancı savaş gemileriyle Türk savaş gemileri

¹⁶ Belgelerle Atatürk, *a.g.e.*, s. 143-146.

¹⁷ LDGAM., “Atatürk'e Yapılacak Cenaze Töreninin Denize Ait Kısmı İçin Program (AYCTDAKİP.)”, Tasnif Edilmemiş Evraklar Bölümü (TEEB), Bn.:1-4, T.:17 Kasım 1938. Emrin ilk sayfası için bkz., Ekler Ek-2.

¹⁸ 1887 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Bahriye Mektebine 1900 senesinde girdi. 14 Şubat 1904 tarihinde Harbiye Sınıfına geçti. 1905 yılında Teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1936 senesinde Tuğamiral, 1938 senesinde Tümamiral, 1945 senesinde Koramiral oldu. 1948 senesinde ise Oramiral yapıldı. Oramiral rütbesindeyken 1 Temmuz 1949 tarihinde atandığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığından 6 Temmuz 1950 tarihinde kendi isteği ile emekli oldu. 23 Temmuz 1972 tarihinde vefat etti. Bkz., LDGAM., Mehmet Ali Ülgen Şahsi Dosyası; *Donanma Komutanlığı Tarihçesi*, s. Ekler II-13.

¹⁹ Herhangi bir bayrağı, işareti, yükü, filikayı bulunduğu konuma kaldırmak, en üst noktaya çekmektir. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 480.

²⁰ Serenlerin, yelkenlerin, aşağıya indirilmesidir. Toka edilmiş bir işaret sancağının aşağıya alınması. Direklere serenlere çıkmış gemicilerin aşağıya inmeleri. Kürekli bir filikada selam duruşunda yukarıya doğru kaldırılmış küreklerin indirilmesi için verilen bir kumandadır. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 28.

“C” sancağını çekerek vira demire²¹ başlayacaklardı. Demir alınmasının bitimi, bahse konu sancakların indirilmesiyle anlaşılacaktı.

Yavuz Kruvazörü ileri harekete başlayınca yabancı ve Türk savaş gemileri daha önceden tespit edilen biçimde yerlerini alarak tespit edilen şekilde seyredeceklerdi.²² Deniz korteji Balıkçı Adası (Niyandros Adası) önüne dek 10 deniz mili süratle ilerleyecek ve bu noktada Yavuz Kruvazörü’nden çekilecek “A” sancağı ile yabancı savaş gemileri öndeki gemiyi izleyerek sancağa²³, vapurlar da önde bulunan vapuru izleyerek iskeleye²⁴ dönerek kortejden ayrılacaklardı. Sonra yabancı savaş gemileri belirtilen yerlere, vapurlar da görev yerlerine gideceklerdi. Alan neta²⁵ olduktan sonra Dumlupınar Denizaltısı ve Hamidiye Kruvazörü, Yavuz Kruvazörü’nden gelecek uyarı ile sağ tarafa yol vererek Haydarpaşa Limanı’na gideceklerdi. Haydarpaşa Limanı’ndan ayrıldıktan itibaren Yavuz Kruvazörü Kocaeli’ne gidene dek 15 dakika aralıklarla saygı atışı yapacaktı.

19 Kasım günü saat 07.30 itibariyle Hamidiye Kruvazörü’nden büyük üniformalı²⁶ bir subay 6 silahlı er ile Donanma Komutanlığı adına hazırlanmış bir çelenk yanlarında olduğu halde Deniz Merasim Taburu Komutanlığı’na gidecekti. Ardından bu grup Sarayburnu Rıhtımı’na gidecek Donanma Komutanlığı Bandoşuyla Zafer Muhribi vasıtasıyla Yavuz Kruvazörü’ne geçecekti. Donanma Komutanlığı çelengi Kocaeli’ne ulaşıncaya, naaşla birlikte Ankara’ya gönderilmek üzere trene götürülecekti.

Zafer Muhribi Atatürk’ün naaşını alarak Yavuz Kruvazörü’ne götürmek üzere 19 Kasım 1938 günü saat 07.00’da Sarayburnu Rıhtımı’na konulmuş olan dubalara aborda²⁷ olacaktı. Bu iş için lüzumlu olan iskeleler hazır şekilde Zafer Muhribi’ne teslim edilecekti. Ayrıca 2 avcıbot da bu sırada Sarayburnu Rıhtımı’nda bulunacaklardı. Zafer Muhribi Atatürk’ün naaşı ile birlikte rıhtımdan ayrıldıktan sonra 2 avcıbot kış

²¹ Demir üzerinde yatan bir geminin hareketinden evvel, denize kaloma ettiği zinciri ve demirini demir ırgatı ile toplamasıdır. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s.499.

²² LDGAM., “AYCTDAKİP”, TEEB, Bn.:1, T.:17 Kasım 1938.

²³ Bir geminin güvertesinde yüzümüz geminin baş (ön) tarafına baktığında geminin sağ tarafında kalan yöndür. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 432.

²⁴ Bir geminin güvertesinde yüzümüz geminin baş (ön) tarafına baktığında geminin sol tarafında kalan yöndür. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 261.

²⁵ Genel olarak “neta”, temiz, tehlikesiz, hazır, düzgün anlamında kullanılır. Örnek olarak: Geminin geçeceği yer neta denilince bulunduğu ve geçeceği yerde bir tehlike olmadığı güvenceli anlamına gelir. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 376.

²⁶ Subay, astsubay ve erlerin törenlerde giydikleri üniformadır. Bkz., Figen Atabey, *Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri 1390-2005*, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Matbaası, Ankara 2005, s. 106-111.

²⁷ Bir geminin diğer bir gemiye, bir iskeleye ya da rıhtıma bordadan yanaşması eylemidir. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 2.

omuzluklarında²⁸ olmak üzere ilerleyecek ve Yavuz Kruvazörü'nün sancak kıç güvertesi tarafına yanaşacaktı.

Yavuz Kruvazörü'nün iskele ve sancak tarafları Zafer Muhribi ile Atatürk'ün yakınları ve üst düzey zevatı taşıyan vapur için hazır olarak bekletilecekti. Atatürk'ün naaşı Zafer'den Yavuz'a deniz erkânı tarafından çıkarılacaktı. Yavuz Kruvazörü, Zafer Muhribi, Gür Denizaltısı ile Tınaztepe Muhribi Kocaeli'ne pruva hattında²⁹ olmak üzere ve saat 16.30'u geçirmemek kaydıyla gerekli hızla seyredeceklerdi. Ayrıca avcıbotlar, İstanbul'dan başlayarak Yavuz Kruvazörü'nün 100 metre gerisinde iskele ve sancak kıç omuzluklarda bulunacaklar ve Kocaeli'ne dek bu şekilde ilerleyeceklerdi.

Yavuz Kruvazörü Kocaeli'ne Mayın İskelesi önüne demir atacak, ardından Zafer Muhribi Yavuz Kruvazörü'nün üzerine yanaşacaktı. Gür Denizaltısı ile Tınaztepe Muhribi ise Gölcük önüne demir atacaktı. Zafer Muhribi, Atatürk'ün naaşını, üst düzey zevatı, donanma bandosu ile çelenkleri Yavuz Kruvazörü'nden alıp iskeleye yanaşacaktı. İskeleye nakledilen Atatürk'ün naaşı top arabası ile tren istasyonuna nakledilecekti. Merasim 23.Tümen Komutanlığı ve Marmara Üssübahri Komutanlığı ile birlikte hazırlanacaktı.

Atatürk'ün naaşı, Marmara Üssübahri Komutanlığı yakınında yerini almış bulunan bando tarafından çalınan Chopin'in cenaze marşı eşliğinde tren istasyonuna götürülecekti. Zafer Muhribi'nin avara³⁰ etmesiyle Yavuz Kruvazörü, naaşı taşıyan tren istasyondan ayrılıncaya dek beş dakika aralıklarla saygı atışı yapacaktı.³¹ İstanbul'dan ayrılıştan itibaren başta Yavuz Kruvazörü olmak üzere Türk savaş gemileri 20 deniz mili hız yapabilecek şekilde makinelerini hazırlayacaktı.

Törene katılan vatandaşların bulunduğu vapurlar Deniz Ticaret Müdürlüğü'nün belirleyeceği sıralanışa istinaden Fenerbahçe'nin bir buçuk deniz mili ilerisinde, yabancı savaş gemileri ise aynı yerde arka arkaya sıralanmış şekilde mevki alacaklar, Yavuz Kruvazörü'nün demir almasıyla daha önceden tespit edilen biçimde seyir sırasında bulunacakları yerlere geçeceklerdi.³²

²⁸ Bir teknede borda kaplamalarının kıç bodoslama ile birleşmek üzere eğilmeye başladığı nokta ile kıç bodoslama arasında kalan kısımdır. Yaklaşık olarak pupadan itibaren bordaya doğru 45 derecelik yön ve civarı. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 298.

²⁹ Bir geminin önünde seyreden geminin kıç bodoslamasını izleyerek yaptığı seyirdir. Gemiler bu tip seyirde düz bir hat üzerinde seyir yaparlar. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 378.

³⁰ Bir teknenin, deniz aracının yanaşmış olduğu mevkiden ayrılması için verilen bir kumandadır. Açıl anlamında kullanılır. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 37.

³¹ LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.:2, T.:17 Kasım 1938.

³² LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.:3, T.:17 Kasım 1938.

Atatürk'ün denizde icra edilecek cenaze merasimi için 17 Kasım günü Donanma Komutanlığı tarafından çıkarılan emrin bir de "Hususi Talimat" adlı eki vardı. Bu talimat iki meseleyi ayrıntılandırmak için kaleme alınmıştı.

Birinci kısım; 19 Kasım 1938 sabahı Atatürk'ün naaşının nakli sırasında Dolmabahçe Sarayı ile Yavuz arasındaki işaret irtibatının düzenlenmesi konusunu ele alıyordu. Bu irtibatın temel noktası Yavuz'dan sarayda nöbetçi bulunan Ön Yüzbaşı Ekrem'di. Ön Yüzbaşı Ekrem telefonla Atatürk'ün naaşının bulunduğu kortejin ilerlemeye geçtiğini Haydarpaşa İskelesi ile Galata Kulesi'ne iletilecekti.

Hamidiye Kruvazörü'nden bir vardabandra³³ ile bir erbaş Galata Kulesi'ne, bir subay iki vardabandra Haydarpaşa'ya gönderilecekti. Galata Kulesi'ne gönderilen vardabandra Dolmabahçe'den hareket edilmeden onbeş dakika önce iletilecek işaretle 2 küre³⁴ çekecek, harekete geçilmesi işaretiyle bu küreleri indirecekti.

Haydarpaşa'da görevlendirilen subay Dolmabahçe ile sürekli olarak telefon irtibatı halinde kalacak, hareket edilmesi işareti gelince 2 adet kırmızı işaret fişeği³⁵ atacak, ardından bu durum simaforla³⁶ Yavuz Kruvazörü'ne bildirilecekti. İşaret irtibatını sağlayan mürettebat ve subayların, Atatürk'ün naaşı Yavuz'a gelmeden önce aldırılması planlanmıştı. Ayrıca Galata Kulesi ve Haydarpaşa'da bulunan işaret irtibatı personeli ile Yavuz ve Hamidiye Kruvazörlerinin 2. komutanlarının tören günü sağlayacakları irtibat ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için Harp Filo Kurmay Başkanı ile temasa geçmeleri istenmişti.

"Hususi Talimat" ile ayrıntılandırılmak istenen ikinci mesele; Atatürk'ün naaşının Sarayburnu'ndan Zafer'e oradan Yavuz'a ve İzmit'e nakli sürecinde yaşanacakların düzenlenmesi konusuydu. Buna göre Atatürk'ün naaşı Sarayburnu'ndan Zafer'e generaller tarafından bindirilecekti.

Atatürk'ün naaşını Yavuz'a nakletmek için Donanma Komutanı başta olmak üzere üst rütbeli subaylar büyük uniformaları ile hazır bulunacaklardı. Gemilerin makine dairelerinde görevli olanlardan vardiyada bulunanlar dışında tüm personel

³³ Gemilerde görünür işaretleri alıp vermede usta erlerden ya da astsubaylardan görevli kişilerdir. Bunlara işaretçi de denir. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 495.

³⁴ Gemilerde değişik durumları belirlemek ve çevreye bildirmek için kullanılan küre şeklinde brandadan ya da ağaçtan yapılmış şekillerdir. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 322.

³⁵ Gemilerin ve deniz vasıtalarının; buldukları tehlikeli durumları, çevre dikkatini çekmek amacıyla kullandıkları değişik renklerde bulunan fişeklerdir. Özel tabancası ile atılırlar. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 266.

³⁶ Elde tutulan bayrakların, değişik şekillerde konumlandırılmasıyla yapılan görünür işaret muhabere aracıdır. Genellikle iyi görüş koşullarında tercihen kullanılan bir muhabere aracıdır. Bugün elektronik iletişim araçlarının gelişmesi, bu muhabere sistemi artık devrini kapatmış görünmektedir. İşaretler tek tek harflerin verilmesi şeklinde oluşur, kelimeler tamamlandıktan sonra, bir ayırım kısa bir ara ile belirtilir. Tekrara neden olmamak için normal bir süratle yazılır. Bkz., B. Seri, *a.g.e.*, s. 449.

büyük üniformalı bulunacaklar, Atatürk'ün naaşı Yavuz Kruvazörü ile Zafer Muhribi arasında nakledilirken lumbarağzında³⁷ saygı duruşu ifa edeceklerdi.

Atatürk'ün naaşı Yavuz Kruvazörü'nde katafalka konulur konulmaz Yavuz'dan dört subay (yüzbaşı-teğmen) naaşın dört köşe başında büyük üniformalı olarak saygı nöbeti bekleyeceklerdi. Ayrıca 21 kişilik bir merasim kıtası da katafalkın ayakucu karşısında saygı nöbeti bekleyecekti. Zafer Muhribi Atatürk'ün naaşını Yavuz Kruvazörü'ne iletinceye dek silah kuşanmış bir kıta saygı vaziyetini sürdürecekti. Yavuz Kruvazörü'nde Atatürk'ün naaşının konulacağı bölüm 19 Kasım günü tente ile kapatmış olacaktı.

Atatürk'ün naaşı, İzmit'e geldiği zaman Zafer Muhribi ile iskeleye Yavuz Kruvazörü'nden alındığı şekilde deniz zevatı vasıtasıyla çıkarılacaktı. Kocaeli'ne geldiğinde Yavuz Kruvazörü ile görevli gemiler aydınlatma maksadıyla kullanılan ışıldaklarını kullanacakmış gibi hazır tutacaklar, eğer iskeleye bağlama veya trenin Ankara'ya gidişi karanlığa kalırsa etrafın aydınlatılması için kullanılacaklardı.³⁸

Atatürk için denizde icra edilecek törende, Deniz Kuvvetleri'nin yapacaklarının geçtiği bir başka yer de "İstanbul Vali ve Belediye Reisliği"nin 18 Kasım 1938 tarihinde yayınladığı "Ebedî Şefimiz Atatürk'ün Cenaze Törenine Ait Talimat ve Program" adlı kitapçığı.³⁹ Bu kitapçıkta Deniz Kuvvetleri'nin yapacakları ile ilgili olarak ön plana çıkanlar şunlardır;

"Cenazenin Sarayburnu'na muvasalatında, Yavuz Kruvazörü'nde bulunan çelenkler Zafer Muhribi'nin alabildiği ölçüde Zafer Muhribi'ne nakledilecektir. Nakledilemeyen çelenkler, Denizbank tarafından görevlendirilen su gemisi güvertesine aktarılacaktır. Çelenklerin aktarılması işi bitince bu görevi yerine getirenler sahile çıkarılacaktır.

*Sarayburnu'ndan cenazeyi hâmil torpidonun hareketini müteakip, Denizbank'ın Suvat Vapurunu, dubaya aborda olacak, ardından naaşla birlikte Kocaeli'ne gidecek kişilerle iskeleden ayrılarak Yavuz Kruvazörü'nün sol tarafına aborda olarak aldığı kişileri buraya bırakacaktır.*⁴⁰

³⁷ Gemilerde gemiye giriş çıkışta kullanılan ve küpeşelerde açılmış geçitlerdir. Bu geçitlerin seyirde kapakları kapanır. Lumbarağzı deyimi buradan gelmiştir. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 322.

³⁸ LDGAM., "Hususi Talimat", TEEB, Bn.:1, T.:17 Kasım 1938; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s. 194.

³⁹ LDGAM., "Ebedî Şefimiz Atatürk'ün Cenaze Törenine Ait Talimat ve Program (EŞACTATVP.)", Ktn.:1938-33, Gmn.:1, Bn.:1-6, T.:18 Kasım 1938.

⁴⁰ LDGAM., Ktn.:1938-33, Gmn.:1, Bn.:2, T.:18 Kasım 1938.

Dubadan Suvat Vapuru ayrıldıktan sonra aynı dubaya Moda Vapuru aborda olacak, törende bulunacak büyük üniformalı ve tören kıyafetli kişileri alarak daha önceden kendisine bildirilen yere gidecektir.

Törenin denizden izlenebilmesi maksadıyla Şirketi Hayriye, Sirkeci'deki iskeleden iki, Kabataş'tan bir, Haliç Köprüsünden üç vapur, Denizbank ise Sirkeci'deki iskeleden iki, Galata iskelesinden iki ve Kadıköy'den bir vapur kaldıracaktır. Bahsedilen vapurlar, kalkacakları iskeleden 11.30'da hareket edecekler ve en geç saat 13.00'da Fenerbahçe önünde bulunacaklar ve burada bulunan yabancı harp gemileri ile Kınalıada arasında belirlenen bekleme alanına gideceklerdir.

Atatürk'ün naaşı Yavuz Kruvazörü'ne aktarılırken Yavuz Kruvazörü'nden uluslararası B sancağının indirilmesiyle Yavuz Kruvazörü'nden 101 pare top atılacak, yabancı harp gemileri de 21 pare top atarak faaliyete katılacaklardır.⁴¹

Yavuz Kruvazörü çekeceği uluslararası C sancağının indirilmesiyle başta Yavuz Kruvazörü olmak üzere törene iştirak edecek tüm savaş gemileri ve vapurlar demir alacaklardır. Yavuz Kruvazörü'nün hareketi ve yerini almasından sonra yabancı savaş gemileri Türk su üstü ve su altı gemilerinin sancağında, vatandaşları taşıyan Şirketi Hayriye ile Denizbank'a ait vapurlar Hamidiye Kruvazörü'nün beş yüz metre sol tarafında gemilerin araları üç yüz metre olacak şekilde arka arkaya dizilmiş olarak yerlerini alacaklar ancak önde bulunan gemi Hamidiye Kruvazörü'nün sancak borda hattından ileride bulunmayacaktır. Vatandaşlar ile yükseköğrenim öğrencilerini taşıyan vapurlar Yavuz Kruvazörü'nden verilecek uluslararası A sancak işaretinin indirilmesi sonrasında önde bulunan gemiyi izleyerek sol taraftan yine arka arkaya olacak biçimde dönerek iskelelerine gideceklerdir.⁴²” şeklindeydi.

2. Denizde İcra Edilecek Cenaze Merasiminin Deniz Kuvvetlerindeki Hazırlık Süreci

Donanma, cenaze merasiminin hemen öncesinde 1 Eylül 1938 ile 1 Ekim 1938 tarihleri arasında Marmara Denizi, Kuzey Ege ve İzmir bölgesinde hava kuvvetleriyle ortak, bir ay süren bir tatbikat icra etmişti.⁴³ Bu tatbikat biter bitmez 8-18 Kasım 1938 tarihleri arasında Batı ve Güney Karadeniz'de Harp Filosu, İhtiyat Filo, Denizaltılar,

⁴¹ LDGAM., Ktn.:1938-33, Gmn.:1, Bn.:3, T.:18 Kasım 1938.

⁴² LDGAM., Ktn.:1938-33, Gmn.:1, Bn.:4, T.:18 Kasım 1938.

⁴³ Tatbikata Harp Filosundan Yavuz Kruvazörü ile Zafer, Tinaztepe, Adatepe ve Kocatepe muhripleri, İhtiyat filodan Hamidiye ve Mecidiye kruvazörü, Peyk ve Berk torpido kruvazörleri, Denizaltı Filosundan Erkin denizaltı ana gemisi ile Dumlupınar, Sakarya, Gür, Birinci İnönü ve İkinci İnönü denizaltıları katıldı. Bkz., LDGAM., Ktn.:1938-3, Gmn.:120, Bn.:1-6, T.:24 Ağustos 1938; LDGAM., Ktn.:1938-17, Gmn.:122, Bn.:1-5, T.:24 Ağustos 1938; *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, s. 431.

Arama Tarama gemileriyle Mayın gemilerinin katılacağı bir denetleme tatbikatı planlandı.⁴⁴

Planlanan tatbikat için donanma gemileri 8 Kasım'da İzmit'ten İstanbul'a geçti.⁴⁵ Atatürk'ün vefatı, başlamış olan denetleme tatbikatının başına denk gelmiş oldu. Bu sırada Zafer Muhribi'nde muhabere subayı olan Emekli Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut, anılarında bahsi geçen süreci ve duygularını ayrıntılı olarak şöyle anlatır;

"10 Kasım 1938 günü, Yavuz ve dört muhrip tatbikat için Karadeniz'e çıkıyorduk. Saat 08.30 dolaylarında Dolmabahçe Sarayı önünden geçerken hepimiz sarayın tepe gönderindeki Cumhurbaşkanlığı Forsu'na bakıyorduk. Çünkü son günlerde Atatürk'ün sağlık durumuyla ilgili haberler gittikçe kötüleşiyordu. Forsu gönderde toka edilmiş görünce mutlu olduk ve forsu selamladık. (Ata'mızı kaybetseydik fors kuşkusuz mezestre⁴⁶ olacaktı.)

Saat 09.30 sularında Karadeniz'e henüz çıkmıştık. (Ben TCG Zafer'de Muharebe Subayıydım.) Saat 10.00'da, Zafer'de Komodora, iki telsiz mesajı geldi. Birincisinde, Ata'mızı kaybettiğimiz bildiriliyordu. İkincisinde, Donanma Komutanlığı, tatbikatın iptal edildiğini ve hemen Beykoz'a dönerek demirlememizi emreliyordu.

Bu haber gemide bir bomba gibi patladı. Subay, astsubay, er, herkes, hepimiz saklamaya gerek görmeden, ağlıyorduk. Boğaz'a döndük ve Beykoz'a demirledik.

Ertesi gün, Beykoz'dan Haydarpaşa önüne intikal ettik.⁴⁷

Atatürk'ün vefatıyla birlikte donanmada ve tüm Türkiye'de hayat durdu. Tatbikatın devamı için ikinci bir emre kadar beklemeye geçildi.⁴⁸ Hemen sonrasında donanmada bir hareketlilik başladı. Tatbikatta yer almayan muhrip ve Denizaltılar da İstanbul'a gönderildi.⁴⁹ Bu arada Donanma Komutanlığı'nda, yukarıda açıklanan Milli Müdafaa Vekâleti'nin 13 Kasım 1938 tarihli tamimi doğrultusunda, Atatürk'ün denizdeki cenaze merasimiyle ilgili hazırlıklara girişildi. 17 Kasım tarihinde çıkarılan emirle hazırlıklara son şekli verilecekti. Bununla beraber 13 Kasım ile Donanma

⁴⁴ LDGAM., Ktn.:1938-3, Gmn.:69, Bn.:1-3, T.:24 Ekim 1938; LDGAM., Ktn.:1938-21, Gmn.:8, Bn.:1-4, T.:24 Ekim 1938; Yeni Sabah, 17 Kasım 1938, s. 4.

⁴⁵ Tatbikat için hareket eden gemiler hakkında bilgi almak amacıyla örnek gemi jurnal sayfaları için bkz., Beşiktaş Deniz Müzesi Komutanlığı Arşivi (BDMA.), Gjb., Yavuz Kruvazörü Gemi Jurnalı (YKGJ.), Kyt.: 4286, T.: 8 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., TMGJ., T.:8 Kasım 1938.

⁴⁶ Gemicilikte herhangi bir şeyin (bir sancağı, bir çubuğu, bir sereni) çekileceği en üst seviyeye çekilmeden yarı seviyede tutulması işlemdir. İşaret sancaklarında sancakların da tam toka edilmeyerek yarıya kadar çekilmeleridir. Milli sancakların yarıya kadar çekilmeleri ülke çapında bir matem işaretidir. Sancak işaret muhaberesinde ise cevap flamasının mezestrede tutulması ise karşı istasyonun çektiği işaretin anlaşılmadığını ifade eder. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 362.

⁴⁷ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, Gölcük Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Yayını, Kocaeli 2002, s. 47.

⁴⁸ E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp'in Anıları, Gölcük Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Yayını, Kocaeli 2002, s. 24.

⁴⁹ E.Sey.Kd.Bçvş. Turgut Müstecaphoğlu'nun Anıları, Gölcük Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Yayını, Kocaeli 2005, s. 10.

Komutanlığı'nın emrinin çıkarıldığı 17 Kasım arasında, donanma tarafından yapılacak işler belli olmaya başlamıştı. Bu kapsamda Zafer Muhribi'ne, 17 Kasım'daki emrin yayınlanmasından önce, Atatürk'ün naaşını Sarayburnu'ndan alıp Yavuz Kruvazörü'ne nakledeceği ve yine aynı şekilde naaşı İzmit'te tekrar Yavuz Kruvazörü'nden alarak Mayın İskeleye'ne çıkaracağı iletildi.⁵⁰ Bu haberin alınmasıyla 17 Kasım günü Zafer Muhribi'nde faaliyete geçildi. Zafer Muhribi'nin kış güvertesinde⁵¹, kış taretin⁵² altında, kış ırgatın⁵³ üstüne bir katafalk yapılmaya başlandı.⁵⁴ Bu sırada Zafer Muhribi'yle birlikte törende görev alan Yavuz Kruvazörü, Hamidiye Kruvazörü, Tınaztepe Muhribi⁵⁵, Dumlupınar ve Gür denizaltıları ile Denizkuşu ve Martı hücumbotları Haydarpaşa açıklarına gelerek demirledi.⁵⁶

18 Kasım günü, Zafer Muhribi saat 15.00'da Yavuz Kruvazörü'ne bir yanaşma denemesi yaptı. Yavuz Kruvazörü'ne başarıyla yanaşan Zafer Muhribi saat 16:15'te Yavuz Kruvazörü üzerinden ayrıldı.⁵⁷ Yapılan deneme sonunda, Yavuz Kruvazörü'nün kış güvertesiyle Zafer Muhribi'nin kış güvertesi arasındaki büyük irtifa farkının giderilmesi için iskeleye ihtiyaç olduğu anlaşılacak, iskelenin eni ve boyu tespit edildi. Ayrıca geminin demirleyeceği yerin akıntı içinde olması sebebiyle, Zafer Muhribi ve Yavuz Kruvazörü'nde hangi babaların⁵⁸ kullanılacağı ve gemilerin birbirlerine nasıl bağlanacakları meseleleri dikkatle tespit edildi.⁵⁹

Daha sonra Zafer Muhribi, Sarayburnu Rıhtımı'na yanaşma denemesi yapmak üzere, parkın önüne götürüldü. Bu nokta oldukça hassastı. Çünkü boğaz akıntısı Sarayburnu'nda ikiye ayrılıyordu ve bu durum gemiler için risk oluşturuyordu. Yapılan

⁵⁰ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 47.

⁵¹ Geminin arka tarafında bulunan güvertedir. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 298.

⁵² Muharebe gemisi, ağır kruvazör, kruvazör ve muhrip gibi savaş gemilerinin ana ve yardımcı bataryalarını oluşturan topların, top personelini savaş anında parça tesiri ve barut gazlarından korumak için topların kama, kundak ve doldurma mahallerini tamamen kapatan, topla beraber dönebilen çelik zırhlı muhafazalardır. Top namlusu bu muhafazanın mazgalından çıkar. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 468.

⁵³ Gemilerin demirleme sistemlerinde ve halat manevraları ile demir zincirini toplamakta kullanılan; sitim ya da elektrik motorları ile çalışan makinelerdir. Dikey ya da yatay miller olarak çalışırlar. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 251.

⁵⁴ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 47; Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950, s. 456.

⁵⁵ Tınaztepe muhribi 15 Kasım günü saat 21:00'de Umuryeri'nden kalkarak Haydarpaşa'ya demirledi. Denizkuşu Hücumbotu da onun kış tarafına aborda oldu. Bkz., LDGAM., Gjb., TMGJ., T.:15 Kasım 1938. Bu tarihe kadar yazılan neredeyse tüm kitap ve makaleler ile konunun geçtiği internet sitelerinde, denizde icra edilen törene Denizkuşu Hücumbotu yerine hatalı olarak Doğan Hücumbotu'nun katıldığı yazılmıştır. Oysa Doğan Hücumbotu tören öncesi ve sonrasında Gölcük'te bulunmaktadır. Bkz., LDGAM., Gjb., Doğan Hücumbotu Gemi Jurnalı, Kytn.: 17040, T.: Kasım 1938. Doğan Hücumbotu'nun 19 Kasım 1938 tarihli gemi jurnalı sayfası için bkz. Ekler Ek-3.

⁵⁶ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 15 Kasım 1938; Son Posta, 16 Kasım 1938, s. 8; R. Metel, a.g.e., s. 194.

⁵⁷ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 18 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:18 Kasım 1938. E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut, anılarında aynı denemenin 17 Kasım günü yapıldığını yazar. Ancak gemi jurnallerinin günü gününe hatta saati saatine tutulduğu düşünülürse bilginin sehven hatalı yazıldığı değerlendirilebilir.

⁵⁸ Gemilerde, rıhtım ve iskelelerde yomaları, palamar halatlarını bağlamak ya da volta etmek için buldukları yerlere kuvvetli olarak bağlanmış çelik, dökme demir ya da ağaçtan yapılmış silindirik şeklindeki cisimlerdir. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 45.

⁵⁹ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 47.

inceleme sonucunda buradaki akıntının büyük bölümünün Marmara'ya yöneldiği, daha hafif bir akıntının Sirkeci kıyısı boyunca Haliç'e ilerlediği anlaşıldı. Parkın rıhtımındaki iniş-biniş ağzları dikkate alınarak, Haliç'e bakan yöndeki uygun görüldü. Ancak Muhribin doğruca rıhtıma yanaşması olası değildi. Bu nedenle Zafer Muhribi'nin rıhtıma doğruca yanaşmaması, gemiyle rıhtım arasına mutlaka bir duba konması kararlaştırıldı ve o gece duba getirilerek istenilen yere bağlandı.⁶⁰

Hazırlıkları yerinde görmek üzere Zafer Muhribi komutanı Binbaşı Muzaffer Besen bir motorla Sarayburnu'na giderek halat bağlama yerlerini tespit etti. Baba olmayan yerlere kazıklar çaktırıldı. Duba ile rıhtım arasında ve duba ile Zafer Muhribi arasında iskeleler lazımdı. Bunların boyları tespit edildi ve hemen yapımlarına başlandı.⁶¹

3. Denizde Yapılan Cenaze Merasimine Katılmak İçin Gelen Yabancı Ülke

Donanmalarına Ait Savaş Gemileri

Atatürk'ün denizde icra edilecek töreninde yer almak için İngiliz, Fransız, Alman, Sovyet, Romanya ve Yunanistan donanmalarına ait toplam altı savaş gemisi Türkiye'ye geldi.⁶²

Törene katılan ülkelerden en önemlisi, o sırada dünya siyasetinde en etkili ülkelerin başında gelen İngiltere'ydi. İngilizler, törene gönderdikleri Malaya Kruvazörü'nün törene katılmasıyla ilgili çalışmalarını Atatürk'ün vefatının hemen sonrasında başlattı. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax, 10 Kasım günü İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine'den⁶³, Atatürk'e yapılacak cenaze merasimi programı ve merasimde yabancı devletlerin olup olmayacağı ile ilgili olarak bilgi istedi.⁶⁴ Büyükelçi Sir Percy Loraine'de, Türk Dışişleri ile sürekli irtibatla kalarak, yapılacak merasim için Devonshire savaş gemisinin gönderilmesi fikrini kendi dışişlerine iletti.⁶⁵

Yapılan görüşmeler neticesinde Büyükelçi Sir Percy Loraine, Türk dışişlerinden yapılacak cenaze merasimine bir İngiliz savaş gemisinin katılabileceği bilgisini aldı. Bu sırada 12 Kasım 1938 tarihinde Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Sir Dudley Pound,

⁶⁰ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 47.

⁶¹ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 48.

⁶² Denizde icra edilecek törene katılmak için İtalyan zırhlısı Spezia'da gelecekti. Ancak törene katılmak için zamanında gelmeyi başaramadı. Bkz., Figen Atabey, "Atatürk'e Denizden Yapılan Cenaze Töreni", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.28, S.83, Ankara 2012, s. 20.

⁶³ Sir Percy Lykam Loraine 1933-1939 tarihleri arasında İngiltere'nin Ankara Büyükelçisidir. Bkz., https://en.wikipedia.org/wiki/Sir_Percy_Loraine,_12th_Baronet, (Erişim Tarihi, 04.03.2017).

⁶⁴ Salahi Sonyel, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Atatürk'ün Son Günleri," *Belleten*, Cilt XXV, Sayı 140, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1971, s. 564.

⁶⁵ S. Sonyel, a.g.m., s. 565.

cenaze merasimine Malaya Kruvazörüyle katılmayı planladığını ve 16 Kasım günü Malta adasından ayrılarak 18 Kasım tarihinde saat 16'da İstanbul'da olabileceğini Bahriye Bakanlığı'na bildirmişti.⁶⁶ Fakat Büyükelçi Sir Percy Loraine, denizdeki cenaze merasiminin 19 Kasım sabahı saat 8.30'da İstanbul'da Dolmabahçe'den başlayacağını ve cenazenin Yavuz Kruvazörüyle İzmit'e götürüleceğini öğrendiğini ve bu sebeple Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Sir Dudley Pound'un, 18 Kasım sabahı İstanbul'da olması gerektiğini İngiliz Dışişleri'ne ilettili.⁶⁷

İngiliz heyetinin programıyla ilgili bu yazışmaların yapıldığı sırada, 14 Kasım günü Türk Dışişleri Bakanlığı, Montrö Antlaşması'nın 17. maddesi⁶⁸ gereğince gerekli davetiyeyi İngiliz Büyükelçisi'ne ilettili ve İngiliz savaş gemisinin Boğazlara ulaşacağı vaktin mümkünse en erken vakitte bildirilmesini rica etti.⁶⁹ Bu sırada Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Sir Dudley Pound ise cenaze merasiminde Yavuz Kruvazörü'ne Malaya Kruvazörü'yle katılacağını İngiltere Bahriye Bakanlığı'na ve Büyükelçi Sir Percy Loraine'e bildirdi.⁷⁰

Malaya Kruvazörü, içinde Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Sir Dudley Pound ile beraber, 17 Kasım günü saat 16.50'de Çanakkale Boğazı'ndan geçerek⁷¹ 18 Kasım günü saat 07.00'da Yeşilköy açıklarına geldi. Bu noktada, irtibat subayı olarak görevli Albay Necati Özdeniz, Yüzbaşı Rahmi Yalım, Üsteğmen Selim Albatros ve yanlarındaki İngiliz Deniz Ataşesi H. A. Packer tarafından karşılandı.⁷² Malaya Kruvazörü saat 07.30'da Haydarpaşa önüne demirledi.⁷³

Törene katılmak için gelen gemilerden Türk tarihi açısından en şöhretli olanı, İngilizlerin Malaya Kruvazörü'ydü. Çünkü bu kruvazör, Osmanlı Devleti'nin son Padişahı Vahdettin'i 17 Kasım 1922 tarihinde İstanbul'dan Malta Adası'na götüren gemiydi. Bu olay dönemin gazetelerinde de belirtildi. Ancak yazılı kaynaklarda bu konunun rastlantı ya da kasıtlı bir hareket olup olmadığına ilişkin herhangi bir yoruma

⁶⁶ S. Sonyel, a.g.m., s. 567.

⁶⁷ S. Sonyel, a.g.m., s. 568.

⁶⁸ Montrö Antlaşmasının 17. Maddesi; "Yukarıda belirtilen maddelere ait hükümler, herhangi bir tonaj ya da bileşime sahip bir deniz gücünün, Türkiye Hükümetinin isteği ile Boğazlardaki bir limana sınırlı bir zaman için bir nezaket (courtoisie) ziyareti yapmasını engellemez. Bu kuvvet Boğazlardan girişte izlediği yoldan ayrılmak zorundadır; Şu da var ki, 10, 14. ve 18. Maddelere ait yükümlülükler kapsamında, Boğazlardan transit şekilde geçmek için gerekli koşullara uygun bulunuyorsa bu zorunluğun dışında kalır." Bkz., İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 515.

⁶⁹ S. Sonyel, a.g.m., s. 568.

⁷⁰ S. Sonyel, a.g.m., s. 569; Son Posta, 16 Kasım 1938, s. 1. İngilizlerin törene Malaya kruvazörü yerine Queen Elizabeth kruvazörüyle katılacağı haberi için bkz., Tan, 16 Kasım 1938, s. 1.

⁷¹ Cumhuriyet, 18 Kasım 1938, s. 7.

⁷² S. Sonyel, a.g.m., s. 572.

⁷³ BDMA., Gjb., YKGJ., Kyt.: 4286, T.: 18 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:18 Kasım 1938; Son Posta, 18 Kasım 1938, s. 7; Cumhuriyet, 19 Kasım 1938, s. 5; Tan, 19 Kasım 1938, s. 3; Yeni Sabah, 19 Kasım 1938, s. 5.

yer verilmedi. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti de Malaya Kruvazörü'nün törene katılmasına karşı çıkan bir girişimde bulunmadı.⁷⁴

Tören için İstanbul'a ilk gelen gemi Sovyetlerin Moskova Muhribi oldu. Bu gemi Rusya'nın Karadeniz Filosu Başkomutanı Amiral Jean Youmachev'in komutasında⁷⁵ 17 Kasım 1938 günü saat 10.30'da Haydarpaşa önünde kendine ayrılan yere demirledi.⁷⁶

18 Kasım günü törene katılacak diğer gemiler de Haydarpaşa'ya ulaştı. Saat 11.00 itibariyle Deniz Albayı Robert Battet komutasında Fransızların Emil Bertin Kruvazörü, Deniz Yarbayı H. Macellariu komutasında Romenlerin Regina Maria Muhribi ve Deniz Albayı İkonomu komutasında Yunanlıların Hydra Muhribi Haydarpaşa Limanı'na geldi.⁷⁷ Son olarak, Karadeniz'de bulunan Alman Donanması'na ait Kapitan-Zur-See Paul Wever komutasındaki Emden Kruvazörü⁷⁸ saat 19.30'da Haydarpaşa'ya ulaştı.⁷⁹

Gemileri karşılamak için Donanma Komutanlığı gerekli önlemleri almıştı. 17 Kasım 1938 tarihinde çıkarılan emirle⁸⁰ yabancı harp gemilerine aşağıda belirtilen subaylar, irtibat subayı olmak üzere görevlendirilmişlerdi.

Yavuz Kruvazörü'nden	Selim Albatros	Malaya Kruvazörü
Mecidiye Kruvazörü'nden	Arif Yaltkaya ⁸¹	Regina Maria Muhribi
Adatepe Muhribi'nden	Nejat Koşal	Hydra Muhribi
Zafer Muhribi'nden	Zeki Arca	Moskova Muhribi
Denizaltı'dan	Ali Alpar	Emil Bertin Kruvazörü

Görevlendirilen subaylar, yabancı savaş gemilerini Donanma Komutanlığı'ndan aldıkları motorlarla Yeşilköy ve Büyükdere önlerinde karşıladı ve misafir gemilere geçti.⁸² Daha sonra Donanma Komutanlığı'nca Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanan ve tören günü uygulanacak harekât emri ile uluslararası işaretleri gösteren zarflar,

⁷⁴ Cumhuriyet, 26.11.1938, s. 1,9; Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.413.

⁷⁵ S. Sonyel, a.g.m., s. 572.

⁷⁶ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 17 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:17 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., TMGJ., T.:17 Kasım 1938; Son Posta, 18 Kasım 1938, s. 1,11; Yeni Sabah, 18 Kasım 1938, s. 1; Cumhuriyet, 19 Kasım 1938, s. 5; Tan, 18 Kasım 1938, s. 4.

⁷⁷ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 18 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:18 Kasım 1938; Cumhuriyet, 19 Kasım 1938, s. 5; Son Posta, 19 Kasım 1938, s. 4; Tan, 19 Kasım 1938, s. 3; Yeni Sabah, 19 Kasım 1938, s. 5; S. Sonyel, a.g.m., s. 573.

⁷⁸ Son Posta, 18 Kasım 1938, s. 11; Cumhuriyet, 18 Kasım 1938, s. 1,7; S. Sonyel, a.g.m., s. 573.

⁷⁹ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 18 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:18 Kasım 1938; Son Posta, 19 Kasım 1938, s. 4; Tan, 19 Kasım 1938, s. 3; Cumhuriyet, 19 Kasım 1938, s. 5.

⁸⁰ LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, T.:17 Kasım 1938.

⁸¹ Arif Yaltkaya Atatürk'ün cenaze namazını kıldırın İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Enstitüsü'nden Ordinaryüs Profesör Şerafettin Yaltkaya'nın oğludur. Bkz., *E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp'in Anıları*, s. 24.

⁸² LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.:1, T.:17 Kasım 1938; R. Metel, a.g.e., s. 185; A. Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, s. 234.

Hamidiye Kruvazörü'nde Kurmay stajyer yüzbaşı olan Tevfik Sargut tarafından gemilere dağıtıldı.⁸³

19 Kasım 1938 günü icra edilen tören sonrası 25 Kasım'a kadar İstanbul'da kalan gemiler⁸⁴, aynı gün İstanbul'dan ayrılarak ülkelerine döndü.

4. Törene Katılan Yabancı Donanma Gemilerinin Seyir Hattındaki Sıralarının Tespit Edilmesi

Denizde icra edilecek cenaze merasiminde Türk donanmasına ait gemiler ile Şirket-i Hayriye ve Denizbank'a ait vapurların seyirdeki mevkiileri, Donanma Komutanlığı tarafından 17 Kasım 1938 tarihinde çıkarılan emirle tespit edilmişti. Bu emre göre Atatürk'ün naaşını taşıyan Yavuz Kruvazörü önde olmak üzere görevli donanma gemileri Yavuz Kruvazörü'nün arkasında bir hat oluştururken, Şirket-i Hayriye ve Denizbank'a ait vapurların bu hattın iskele tarafında ikinci bir hat oluşturması kararlaştırılmıştı.⁸⁵ Tören için gelecek yabancı donanmalara ait gemilerin de Türk donanmasının oluşturduğu hattın sancak tarafında pruva hattında dizilmeleri düşünülmüştü. Bu hattaki gemilerin ait olduğu ülke isimlerinin Fransızca alfabe sırasına göre dizilmesi planlanmıştı.⁸⁶

Yapılan bu plana göre İngilizlerin Malaya Kruvazörü, Fransızların Emil Bertin Kruvazörü, Romenlerin Regina Maria Muhribi, Sovyetlerin Moskova Muhribi ve Yunanlıların Hydra Muhribi şeklinde bir sıralama ortaya çıktı. Ancak son dakika Almanların Emden Kruvazörü de tören için gelince⁸⁷ sıralamanın değişmesi gerekti. Bu duruma İngiliz Deniz Ataşesi Packer itiraz ederek, Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Seyfullah Esin'e "Malaya Kruvazörü'ndeki Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Sir Dudley Pound'un öncülük hakkı olduğunu" ilettili. Bunun üzerine yapılan değerlendirme sonucunda, törene katılan gemilerde amiral bulunanların kendi içinde amirallerin kıdemine göre dizilmeleri, diğer gemilerin ise ait olduğu ülke isimlerinin Fransızca alfabe sırasına göre dizilmeleri kabul edildi.⁸⁸ Alınan bu karar ile yabancı savaş

⁸³ Tevfik Sargut yıllar sonra zarfları gemilere dağıtırken yaşadığı bir anısını "Malaya gemisinde II. komutana zarfı teslim ederken bana; birlikte seyir icra etmiş çeşitli ülkelerin farklı tonajlardaki gemileri belirlenen teşkilâta ne şekilde geçecekler ne şekilde seyir yapacaklar diyerek düşüncelerini belirtmiştir." şeklinde anlatır. Bkz., T. Sargut, a.g.m., s. 30-31.

⁸⁴ Atatürk'ün denizde icra edilen törenine katılan Türk ve yabancı harp gemilerin teknik özellikleri için bkz., T. Fred Jane's, *All The World Fighting Ships 1937-1938*, Francis E., McMurtie, London, England 1938, s. 27, 195, 234, 249, 406, 421.

⁸⁵ LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.:1-4, T.:17 Kasım 1938. İlaveten aynı bilgi için bkz., LDGAM., "EŞACTATVP", Ktn.:1938-33, Gmn.:1, Bn.:3, T.:18 Kasım 1938.

⁸⁶ *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, s. 456; S. Sonyel, a.g.m., s. 573.

⁸⁷ Alman Emden Kruvazörü'nün gelişi kesin olmadığı için Donanma Komutanlığı çıkardığı emirde, geminin İstanbul'a gelişi sırasında Yeşilköy açıklarında karşılanmasında mihmandar subay tefriği bile yapmamıştı. Bkz., LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.:1, T.:17 Kasım 1938.

⁸⁸ S. Sonyel, a.g.m., s. 574.

gemilerinin tören geçiş sırası İngilizlerin Malaya Kruvazörü, Sovyetlerin Moskova Muhribi, Almanların Emden Kruvazörü, Fransızların Emil Bertin Kruvazörü, Yunanlıların Hydra Muhribi ve Romenlerin Regina Maria Muhribi şeklinde oldu.

5. Denizdeki Cenaze Merasiminin İcrası

Atatürk'ün denizde icra edilecek cenaze merasimi, Atatürk'ün cenaze namazının Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda kılınmasıyla başladı. Namaz, Atatürk'ün naaşının yer aldığı noktada subaylar, erler ve sivillerin oluşturduğu üç saf ile kılındı. İmamlık görevini Ordinaryüs Profesör Doktor Şerafettin Yaltkaya, müezzinlik görevini ise Hafız İsmail ve Hafız Yaşar yerine getirdi.⁸⁹

Bu sırada Donanma Komutanlığı personeli 19 Kasım günü daha önceden planlanan görevleri yerine getirmek için sabah saatlerinde çalışmaya başladı. İlk görev Zafer Muhribi tarafından yerine getirildi. Sabah saat 06.00'da Zafer Muhribi Haydarpaşa'dan kalktı⁹⁰ ve çok başarılı bir manevra ile Sarayburnu önündeki dubaya saat 07.00'da aborda oldu.⁹¹ Bu sırada Zafer Muhribi'ne yardım için gönderilen iki römorköre gemi komutanı ihtiyaç duymadı. Zafer Muhribi'nin pruvası Haydarpaşa'ya bakıyordu.⁹²

Aynı saatlerde Yavuz Kruvazörü tören bölüğü ve Hamidiye Kruvazörü tören bölüğünden oluşan Deniz Merasim Taburu ile Yavuz Kruvazörü'nün alay sancağı, donanma bandosu ve görevli subaylar da Dolmabahçe'deki yerlerini almıştı. Ardından Hamidiye Kruvazörü'nden bir subay ile altı er sabah 07.30'da donanmaya ait çelenk yanlarında olduğu halde Dolmabahçe Sarayı yanındaki Deniz Merasim Taburu'nun yanına ulaştı.⁹³ Deniz Merasim Taburu Komutanı o sırada Yavuz Kruvazörü'nde görevli Binbaşı Kenan Or, Deniz Merasim Taburu Emir Subayı ise Üsteğmen Celal Denizalp idi.⁹⁴

⁸⁹ Behçet Kemal Çağlar, *Dolmabahçe'den Anıtkabir'e*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s. 7; Behçet Kemal Çağlar, "Son Gün, Saniye Saniye İzinde", *Yücel Dergisi*, C.VIII, S.46, İstanbul 1938, s. 176; Hakan Uzun, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.43, Ankara 2009, s. 538; Raşit Metel, "Atatürk'ün Ardından", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, C.97, S.514, Temmuz 1981, s. 43; *E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp'in Anıları*, s. 24; *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Yapı Kredi Yayınları, C.I, İstanbul 2003, s. 297.

⁹⁰ LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:19 Kasım 1938.

⁹¹ R. Metel, *a.g.e.*, s. 197; A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, s. 650; M. Celaleddin Orhan, *Askerlik Hatıralarım*, Deniz Basımevi, İstanbul 1982, s. 196.

⁹² *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 48.

⁹³ R. Metel, *a.g.e.*, s. 194; *E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp'in Anıları*, s. 25.

⁹⁴ *E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp'in Anıları*, s. 24.

Denizdeki cenaze merasiminde görevli Martı ve Denizkuşu hücumbotları saat 08.35'te Sarayburnu'ndan hareket etti. Martı Hücumbotu saat 09.15'te Zafer Muhribi'ne aborda oldu.⁹⁵

Donanma Komutanı Tümamiral Şükür Okan, Merasim Komutanı Orgeneral Salih Omurtak ve Harp Filosu Komutanı Tümamiral Mehmet Ali Ülgen yapılan hazırlıkları kontrol etmek için saat 10.00'da Zafer Muhribi'nin bulunduğu Sarayburnu'na geldi.⁹⁶ Gemide ve kıyıdaki hazırlık ve güvenlik işlerini gözden geçirdiler. Gemi subayları arasında özel bir görev bölümü yapıldı. Tüm personel büyük üniformalarını giymişti.⁹⁷

Zafer Muhribi'ndeki subaylar, bir taraftan gemideki çalışmalara devam ederken, bir taraftan da, radyodan kortejin hareketini takip ediyordu.⁹⁸ Atatürk'ü taşıyan top arabası ve kortej, öğleden sonra 12.30'da Sarayburnu'na geminin bulunduğu yere geldi.⁹⁹ Hemen öncesinde Zafer Muhribi'ne aborda vaziyette olan Martı Hücumbotu saat 12.00'da avara ederek Yavuz Kruvazörü'nün yanına gitti ve orada seyir halinde kaldı.¹⁰⁰

Atatürk'ün naaşı Sarayburnu'ndaki Zafer Muhribi'ne saat 12.38'de konuldu (Bkz. Fotoğraf 1, 2 ve 3).¹⁰¹ Bu sırada yoğun kalabalık ve iskelenin darlığı nedeniyle sıkıntılı anlar yaşandı. Naaşın Zafer Muhribi'ne aktarılması sırasında verilen komut ile Muhafız Alayı erleri, oldukça ağır olan tabutu kaldırarak, yavaşça birinci iskeleden dubaya indirdi. Bu esnada, protokoldeki belirli zevat ile birlikte, bazı kişiler de dubaya atladı. Duba, önceden hesap edilenden daha fazla yüklendiği için alçaldı. İskelelerin meyilleri değişti.¹⁰² Meydana gelen karmaşayı düzenlemek üzere askerler, insan yığını

⁹⁵ LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:19 Kasım 1938. Jurnal sayfası için bkz., Ekler Ek-4. Salahi Sonyel İngiliz arşiv belgelerinden faydalanarak yazdığı eserinde, Türk arşivlerinde, gazetelerinde ve o sırada orada bulunanların yazdığı hatıratlarda yer almayan bir iddiada bulunur. Bu iddia; Saat 09.35'de törene katılan Türk uçaklarından üç makineli bir bomba uçağının denizdeki filodan bir buçuk kilometre uzakta denize düştüğüdür. İddianın devamında olay yerine yetişen ilk kurtarma ekibinin Malaya Kruvazörü'nden gönderildiği, Türk pilotlara bir şey olmadığı ve su üzerindeki uçağın Türk gemileri tarafından sahile çekildiği ifade edilir. Ayrıntılı bilgi için bkz., S. Sonyel, a.g.m., s. 574; F. Atabey, a.g.m., s. 26.

⁹⁶ Akşam, 19 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4.

⁹⁷ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 48.

⁹⁸ E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 48.

⁹⁹ Akşam, 19 Kasım 1938, s. 2; Son Posta, 19 Kasım 1938, s. 4; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 6.

¹⁰⁰ LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:19 Kasım 1938; Nurcan Bal-Figen Atabey, *Türk Deniz Kuvvetleri Bin Yılın Güncesinden Seçmeler*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2009, s. 294.

¹⁰¹ LDGAM., Gjb., TMGJ., T.:15 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:19 Kasım 1938; Akşam, 19 Kasım 1938, s. 2; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 6; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4. Şair Behçet Kemal Çağlar Sarayburnu'ndan Zafer muhribine, oradan Yavuz Kruvazörü'ne geçmiş, tüm törene başından sonuna kadar iştirak etmiştir. Tuttuğu nota, Atatürk'ün naaşının Zafer muhribine konulduğu saat olarak 12:42'yi yazmıştır. Bkz., B. K. Çağlar, a.g.m., s. 177.

¹⁰² E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları, s. 48.

ileriye kaydırmak üzere bir miktar güç kullanmak zorunda kaldı.¹⁰³ Tam bu sırada Zafer Muhribi'ni dubaya bağlayan kış halat, akıntı nedeniyle ağır ağır kaçırmaya başladı. O noktada görevli bir astsubay müdahale ederek Zafer Muhribi'nin dubadan açılmasını engelledi ve tehlikenin büyümesini önledi.¹⁰⁴ Ardından gemiye girmek isteyenlerden yalnız protokol listesinde bulunan kişilere izin verilerek diğerleri indirildi. Sonrasında Donanma Komutanı Tümamiral Şükür Okan ve Merasim Komutanı Korgeneral Salih Omurtak, Zafer Muhribi'nde bir süre kaldı ve ardından Yavuz Kruvazörü'ne geçti.¹⁰⁵

*Fotoğraf 1: Atatürk'ün Naaşı Sarayburnu Rıhtımı'nda Zafer Muhribi'ne Aktarılırken,
Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 7.*

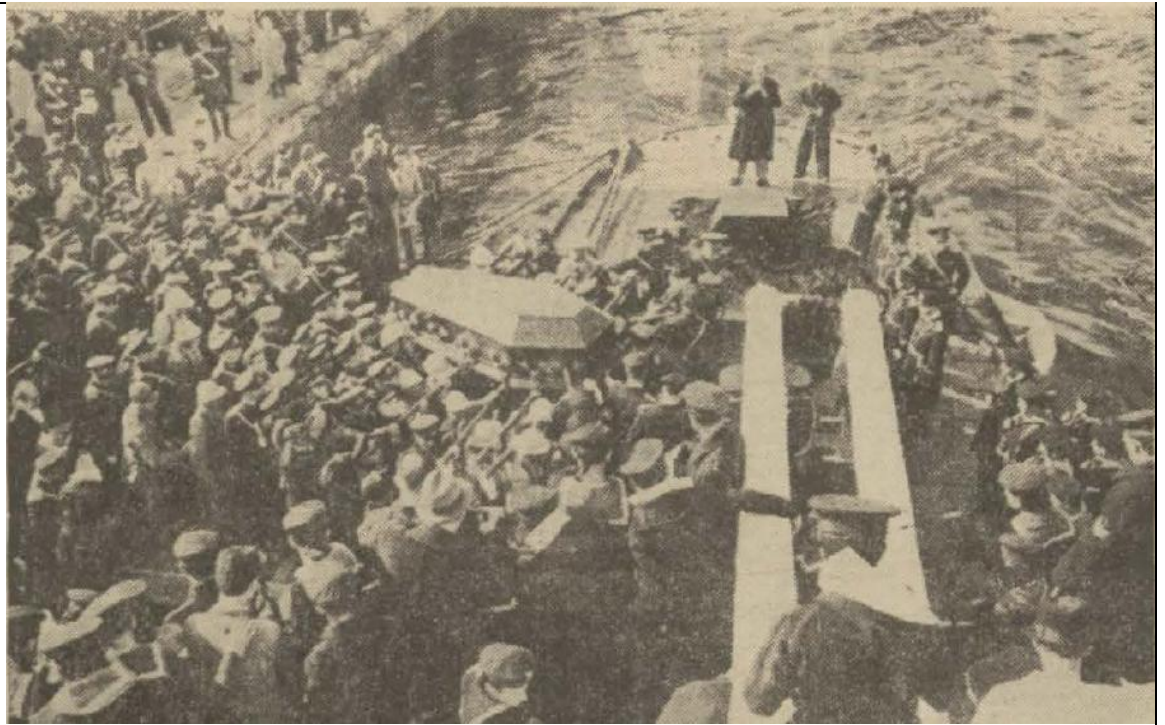
¹⁰³ S. Sonyel, *a.g.m.*, s. 572; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)*, C.I, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2005, s. 393.

¹⁰⁴ Törenden sonra Zafer muhribi komutanı Binbaşı Muzaffer Besen, tehlikenin büyümesini engelleyen astsubayı ödüllendirmiştir. Bkz., *E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp'in Anıları*, s. 25.

¹⁰⁵ *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 48.

*Fotoğraf 2: Atatürk'ün Naaşı Sarayburnu Rıhtımı 'nda Zafer Muhribi'ne Aktarılırken,
Tan, 20 Kasım 1938, s. 2.*

*Fotoğraf 3: Atatürk'ün Naaşı Sarayburnu Rıhtımı 'nda Zafer Muhribi'ne Aktarılırken,
Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2.*

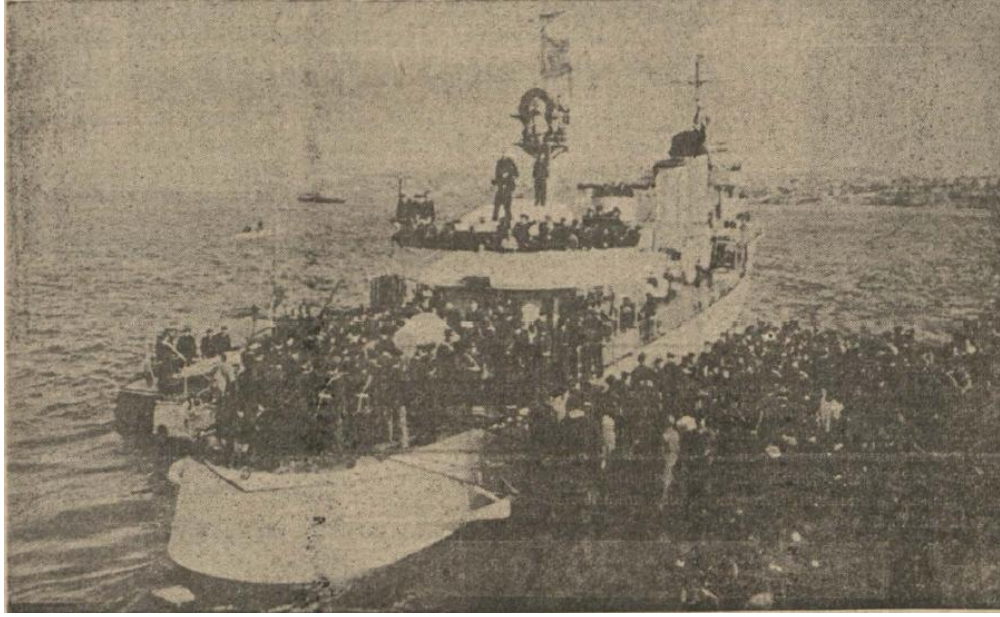
Tabut yapılan çalışma sonunda Zafer Muhribi'ndeki katafalka yerleştirildi (Bkz. Fotoğraf 4 ve 5).¹⁰⁶ Daha önce geminin kış tentesi açılmıştı. Akıntının gemiyi rıhtıma itmesine rağmen, Zafer Muhribi güzel bir manevra ile saat 12.55'te Sarayburnu'ndan avara ederek¹⁰⁷, Denizkuşu ve Martı hücumbotları kış omuzluklarında olmak üzere Haydarpaşa'ya yol verdi.

Fotoğraf 4: Atatürk'ün Naaşı Zafer Muhribi'nde, Donanma Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi.

¹⁰⁶ Yavuz Kruvazörü'ndeki katafalkın kaplanması için Denizbank tarafından mor kadifeden iki adet örtü imal edildi ve Yavuz Kruvazörü'ne gönderildi. Ayrıca yine Denizbank Yavuz Kruvazörü'ne, katafalkın etrafına yerleştirilmek üzere içinde palmye ağacı bulunan 35 adet saksı yolladı. Tören tamamlandıktan sonra saksılar Denizbank'a iade edilirken, tarihi değeri olan mor kadife örtüler Deniz Müzesi'ne teslim edildi. Bkz., LDGAM., Ktn.:1939-65, Gmn.:209, Bn.:1, T.:20 Eylül 1939; LDGAM., Ktn.:1939-65, Gmn.:209, Bn.:2, T.:23 Eylül 1939.

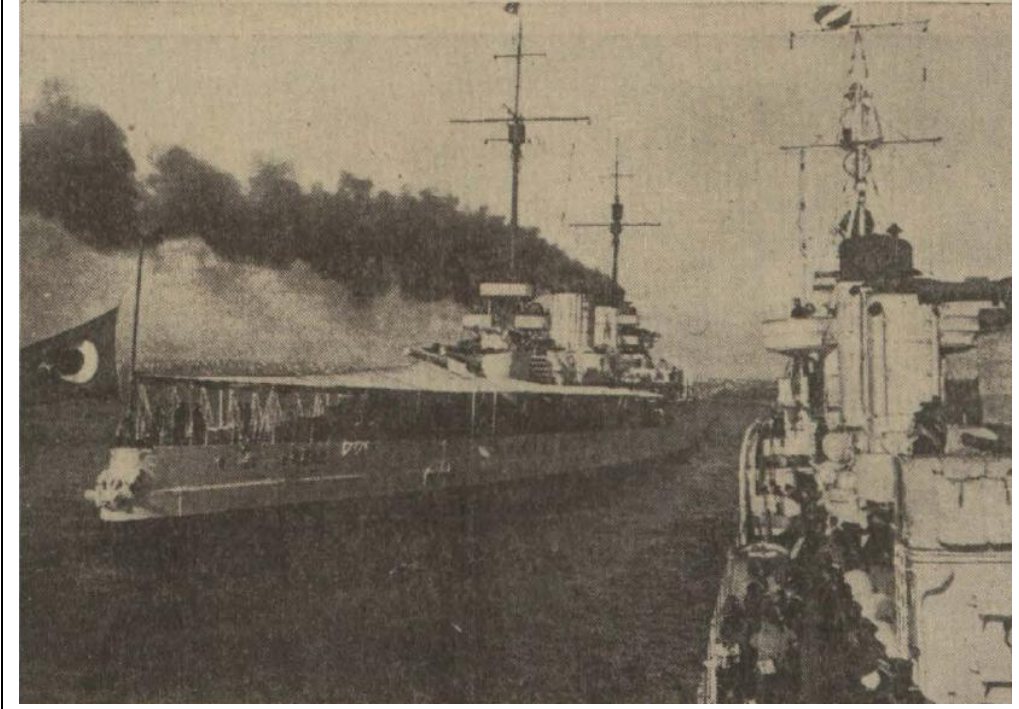
¹⁰⁷ R. Metel, *a.g.e.*, s. 197; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 48; A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, s. 650; A. Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)*, s. 393; *Akşam*, 20 Kasım 1938, s. 6; *Kurun*, 20 Kasım 1938, s. 8,10; *Yeni Sabah*, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

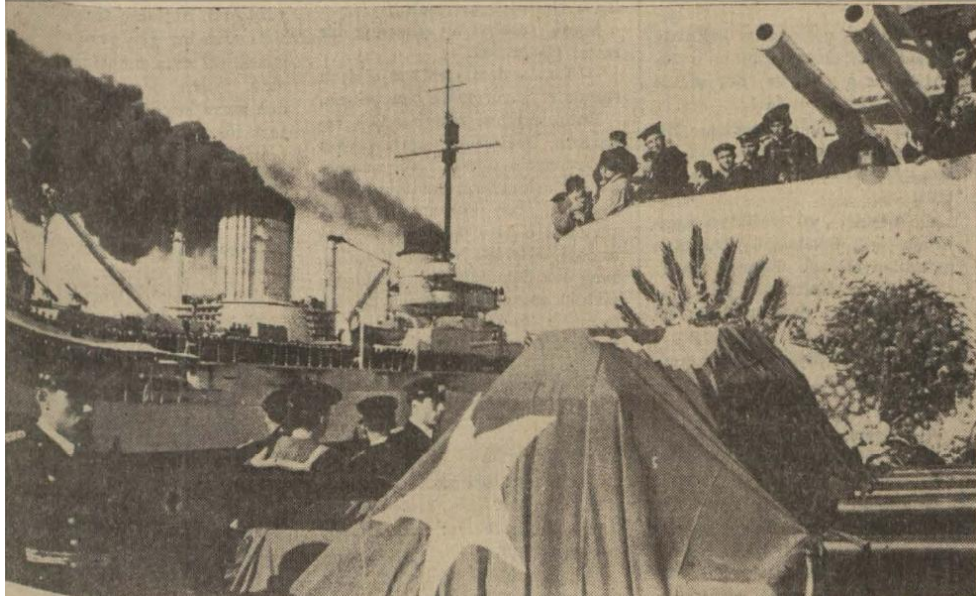
Fotoğraf 5: Atatürk'ün Naaşı Zafer Muhribi'ne Aktarıldıktan Sonra, Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 16.

Zafer Muhribi Haydarpaşa önünde demirli bulunan Yavuz Kruvazörü'nün sancak tarafına saat 13.22'de yanaştı (Bkz. Fotoğraf 6, 7 ve 8). Yavuz Kruvazörü'nün iskele bordasına ise Atatürk'ün yakınları ve törene katılan diğer kişileri taşıyan gemi aborda oldu. Bu sırada yabancı harp gemileri ile Denizbank'a ait Suvat, Moda, Kalamış, Kadıköy, Erenköy vapurları ve Şirket-i Hayriye'ye ait 65, 66, 67, 69 ve 71 numaralı vapurları verilen sıra üzerine Fenerbahçe Feneri'nin bir buçuk mil açığında tek sıra dizilmiş vaziyette bekliyordu.¹⁰⁸

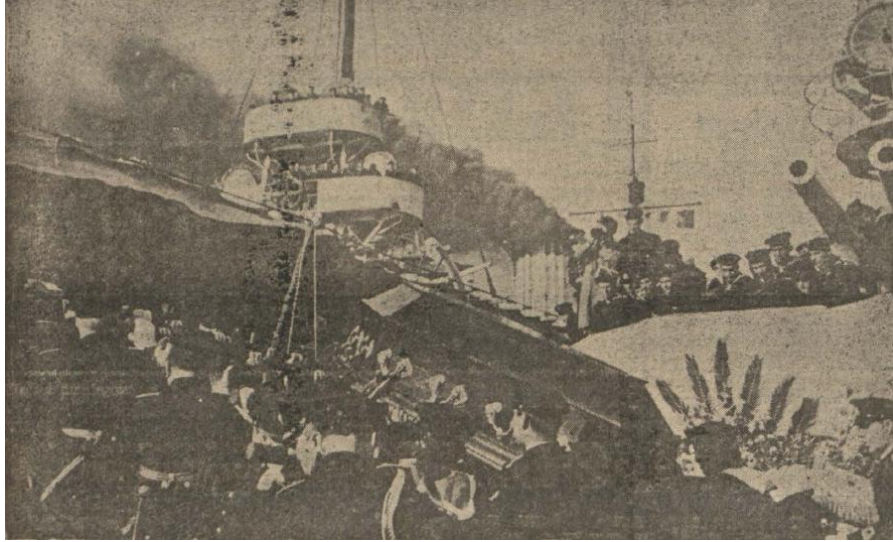
¹⁰⁸ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938 (Yavuz Kruvazörü'nün 19 Kasım 1938 tarihli gemi jurnali sayfası için bkz., Ekler Ek-5.); *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, s. 456; T. Sargut, a.g.m., s. 30; R. Metel, a.g.e., s. 197; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, Deniz Basımevi, İstanbul 1967, s. 79; Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi 1923'ten 2005'e*, Deniz Basımevi, İstanbul 2006, s. 41; A. Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, s. 234; N. Bal-F. Atabey, a.g.e., s. 294; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Anadolu, 20 Kasım 1938, s. 1,5; Aydın, 20 Kasım 1938, s. 1,2; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3; Yeni Mersin, 20 Kasım 1938, s. 1; Türk Sözü, 20 Kasım 1938, s. 1; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Son Posta, 19 Kasım 1938, s. 4; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7. Denizbank ve Şirketi Hayriye vapurları hakkında bilgi için bkz., A. Gülerüz-H. Yüce, a.g.e., s. 125, 129, 135, 148, 150, 153, E. Tutel, a.g.e., s.151, 179, 190, 206, Eser Tutel, *Gemiler, Süvariler, Iskeleler*, İletişim Yayınevi, İstanbul 1998, s. 113.

*Fotoğraf 6: Zafer Muhribi Haydarpaşa 'da Bekleyen Yavuz Kruvazörü 'ne
Yanaşırken, Tan, 20 Kasım 1938, s. 1.*

*Fotoğraf 7: Zafer Muhribi Haydarpaşa 'da Bekleyen Yavuz Kruvazörü 'ne
Yanaşırken, Tan, 20 Kasım 1938, s. 7.*

*Fotoğraf 8: Atatürk'ün Naaşı Zafer Muhribi'nden Yavuz Kruvazörü'ne Aktarılırken,
Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 16.*

Cenaze, personeli çimariva¹⁰⁹ yapmış olan Yavuz Kruvazörü'ne programa uygun olarak ve aksaksız şekilde verilerek saat 13.40'da kıç güvertede bulunan yirmi sekizlik taretin önündeki katafalka konuldu (Bkz. Fotoğraf 9).¹¹⁰ Bu sırada Donanma Komutanlığı'nın harekât emri gereğince¹¹¹ Yavuz Kruvazörü uluslararası "B" sancağını toka etmişti. Katafalkın dört köşesinde birer subay ve ayak ucu gerisinde de 21 kişilik tören kıtası saygı nöbeti tutuyordu. Yavuz Kruvazörü'nün kıç tentesi arma vaziyetteydi. Yavuz Kruvazörü'nden uluslararası "B" işaret sancağının aryası ile saat 13.14'te 101 pare top atışına başlandı¹¹² ve 13.50'de bitirildi. Bu faaliyete yabancı harp gemileri de 21'er top atarak katıldı.¹¹³

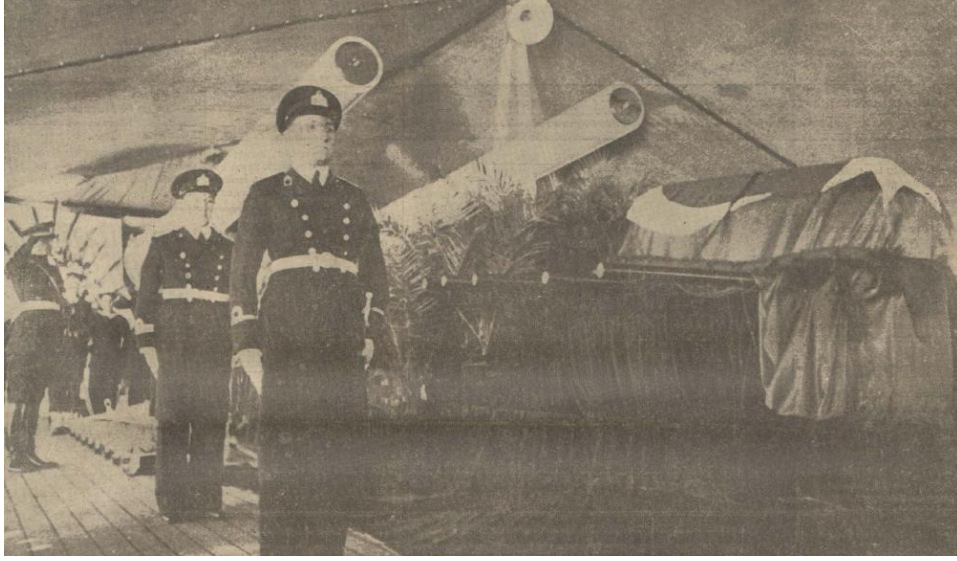
¹⁰⁹ Çimariva (Away aloft, Man ship, Man yards): Yelken devri gemiciliğinde eratin armaya çıkmaları için verilen bir kumanda idi. Modern gemicilikte ise bir geminin personelinin selamlama ya da bir merasim için gemi boyunca dizilmeleridir. Personel yeterli olduğunca geminin silüetini gösterecek şekilde küpeşteye dizilir. Bkz., B. Seri, a.g.e., s. 118.

¹¹⁰ B. K. Çağlar, a.g.m., s. 177.

¹¹¹ LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.:1-4, T.:17 Kasım 1938.

¹¹² "B, Burak" işaret sancağının askeri anlamı; atış yapan gemi toka ettiğinde "Atış başladı", arya ettiğinde "Atış tamamlandı" şeklindedir. Uluslararası anlamı ise "Tehlikeli yük alıyor, taşıyor ya da boşaltıyorum" şeklindedir. Sancaklarda "A" ve "B", uçlarından üçgen şeklinde kesik olduğundan, "gidon" olarak adlandırılır. Ayrıntılı bilgi için bkz., *Uluslararası İşaret Kod Kitabı*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Yayını, İstanbul 2011, s. 19; *Denizde Görünür Haberleşme Dersi Öğrenci Rehberi*, Deniz Astsubay Meslek Yüksek Okulu Komutanlığı, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2014, s. 01.13.01-22.

¹¹³ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 48; R. Metel, a.g.e., s. 197; A. Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, s. 79; N. Bal-F. Atabey, a.g.e., s. 294; *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, s.297; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.630; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3;

Fotoğraf 9: Atatürk'ün Naaşı Yavuz Kruvazörü'nde, Akşam, 20 Kasım 1938, s. 1.

Plana göre Yavuz Kruvazörü'nden çekilen uluslararası “C” işaret sancağıyla¹¹⁴, yabancı harp gemileri ve Türk harp gemileri “C” sancağını toka ederek Şirketi Hayriye ve Denizbank vapurları ile beraber vira demire başladı. Vira demir eden gemi “C” sancağını arya ederek vira demir ettiğini gösterdi. Böylece Yavuz Kruvazörü saat 14.05'te hareket etti.¹¹⁵ Emirler Yavuz Kruvazörü tarafından işaret sancakları ile veriliyordu.¹¹⁶

Yavuz Kruvazörü ile birlikte törene katılan diğer gemiler harekete geçerek üç hat şeklinde sıralandı (Bkz. Fotoğraf 10). Ortada yer alan hat, önde Yavuz Kruvazörü olmak üzere 6 Türk harp gemisinden ve en arkadaki Savarona Yatı'ndan oluşuyordu. Bu hattın sancak tarafındaki hat, yabancı ülkelere ait harp gemilerinden kurulmuştu. Orta hattaki Türk harp gemilerinin iskele tarafında yer alan hat ise programda belirtildiği gibi Denizbank'a ve Şirket-i Hayriye'ye ait vapurlardan teşkil edilmişti.¹¹⁷

Anadolu, 20 Kasım 1938, s. 1,5; Aydın, 20 Kasım 1938, s. 1,2; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Türk Sözü, 20 Kasım 1938, s. 1; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Yeni Mersin, 20 Kasım 1938, s. 1; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

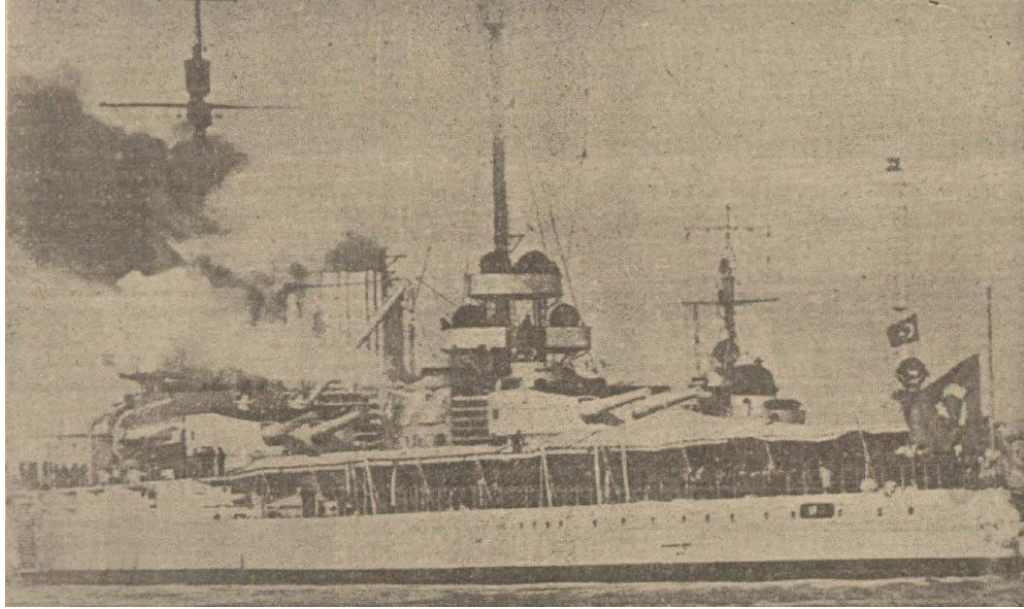
¹¹⁴ “C, Cemal” işaret sancağının askeri anlamı; “İşaretin anlamının icra edilmesine izin verildi” şeklindedir. Donanma Komutanlığı'nın hazırladığı ve yabancı harp gemilerine de dağıttığı harekât emrinde “İşaretin anlamı” demirin viraya alınması olarak belirlenmiştir. Bununla beraber “C” sancağının uluslararası anlamı “Evet, Olumlu” şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., *Uluslararası İşaret Kod Kitabı*, s. 19; *Denizde Görünür Haberleşme Dersi Öğrenci Rehberi*, s.01.13.01-23.

¹¹⁵ BDMA., Gjb., YKJ., Kyt.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, s.456; R. Metel, *a.g.e.*, s. 202; A. Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, s. 234; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

¹¹⁶ LDGAM., “AYCTDAKİP”, TEEB, Bn.:1-4, T.:17 Kasım 1938; T. Sargut, *a.g.m.*, s. 31; R. Metel, *a.g.e.*, s. 197-202; A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, s. 650.

¹¹⁷ Yapılan araştırmada Türk savaş gemilerinin iskele tarafında yer alan vapurların sayısı ve tören geçişindeki sırası tam olarak belirlenemedi. İnceleme sonucunda, bu vapurların sayılarının 11 ile 13 arasında olabileceği sonucuna ulaşıldı. Ayrıca hattın başında askeri ve mülki erkân, yabancı elçilik temsilcileri ile üniversite öğrencilerini taşıyan Suvat Vapuru, onun arkasında Moda Vapuru ve üçüncü sırada da Kalamış Vapuru'nun bulunduğu bilgisine ulaşıldı.

Türk harp gemilerinin sancak ve iskelesinde bulunan hatlar, Atatürk'ün naaşını taşıyan Yavuz Kruvazörü'nün arkasındaki Hamidiye Kruvazörü'nün 500 metre uzağında oluşturuldu. Bu hatlardaki gemilerin birbirleri arasındaki mesafe de 300 metreydi ve hatların başında bulunan gemiler Hamidiye Kruvazörü'nün bordasından ileri geçmeyecek şekilde seyrediyordu.¹¹⁸

Fotoğraf 10: Yavuz Kruvazörü Atatürk'ün Naaşı ile Birlikte Hareket Ederken, Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 5.

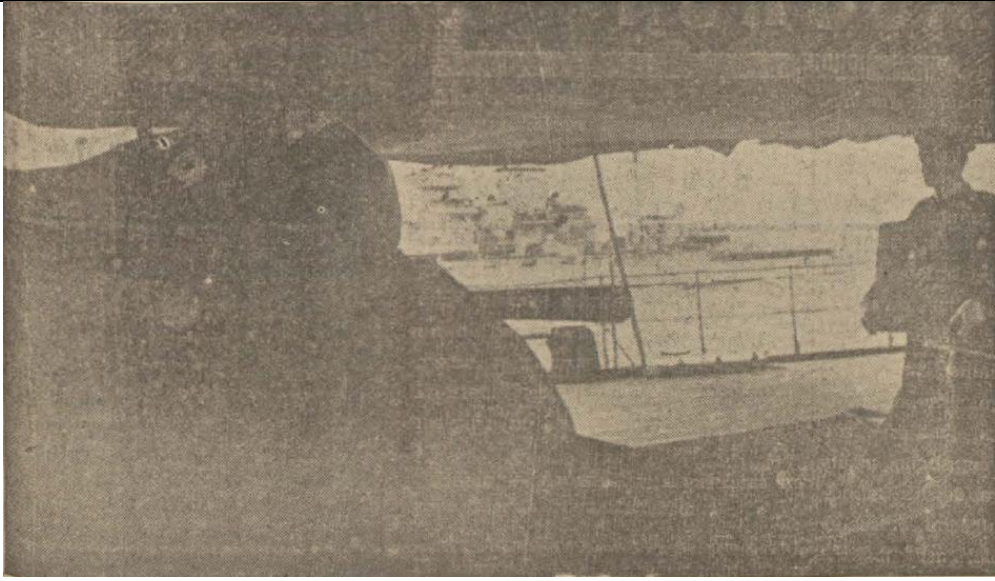
Kafile, Prens Adaları arkasından geçerek Büyük Ada'nın güneyindeki Niyandros Adası (Balıkçı Adası) civarına geldi. Bu noktada Donanma Komutanlığı harekât emrinde belirtildiği gibi yabancı harp gemileri ile Şirketi Hayriye ve Denizbank vapurları Yavuz Kruvazörü'ndeki Atatürk'ün naaşını selamlayarak geri döneceklerdi. Bu manevra için işaret olarak uluslararası "A" sancağının toka edilerek arya edilmesi kararlaştırılmıştı.¹¹⁹ Tespit edilen noktaya gelindiğinde tüm gemiler beş deniz mili hızla

Bkz., *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, s.456; R. Metel, *a.g.e.*, s. 202; A. Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, s. 234; Cumhuriyet, 19 Kasım 1938, s. 5; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 6; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Türk Sözü, 20 Kasım 1938, s. 1; Anadolu, 20 Kasım 1938, s. 1,5; Yeni Mersin, 20 Kasım 1938, s. 1; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7; Aydın, 20 Kasım 1938, s. 1,2; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 7; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Yeni Sabah, 21 Kasım 1938, s. 5.

¹¹⁸ LDGAM., "EŞACTATVP", Ktn.:1938-33, Gmn.:1, Bn.:3, T.:18 Kasım 1938; S. Sonyel, *a.g.m.*, s. 574; R. Metel, *a.g.e.*, s. 202; T. Sargut, *a.g.m.*, s. 31; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Türk Sözü, 20 Kasım 1938, s. 1; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

¹¹⁹ "A. Aydın" işaret sancağının askeri anlamı; "Dalgıçlar ya da sualtına patlayıcı yerleştiren personel var" demektir. Uluslararası anlamı ise "Denizde dalgıçım var, ağır yolla geçiniz" şeklindedir. Donanma Komutanlığı'nın hazırladığı ve yabancı harp gemilerine dağıttığı harekât emrinde ise bahsi geçen sancak, daha önceden belirlenen "A" mevkiine geldiğinin haber verilmesi için kullanılmıştır. Bu mevki, yabancı harp gemileri ile Şirketi Hayriye ve Denizbank

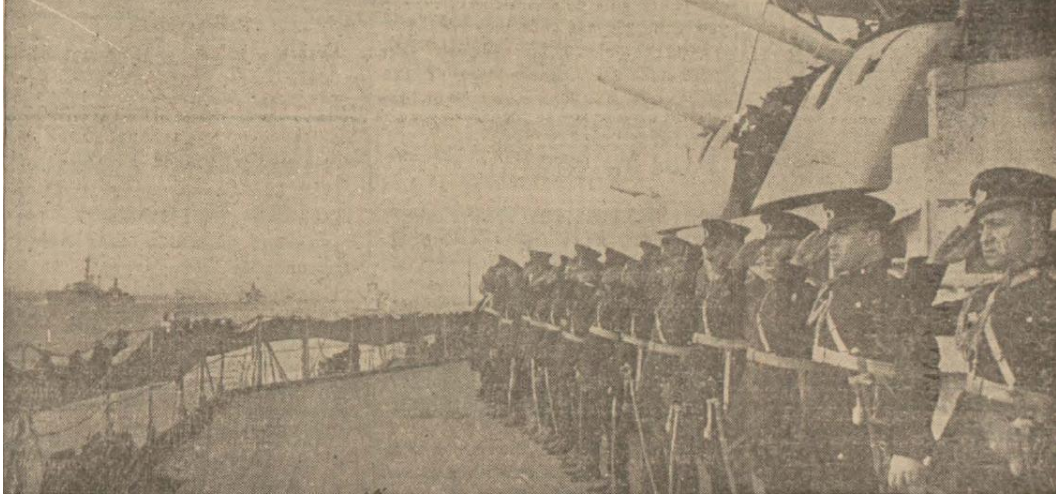
seyrediyordu. Yavuz Kruvazörü'nden toka edilen uluslararası "A" sancağının aryası ile Yavuz Kruvazörü mevcut beş deniz mili süratini korurken, yabancı harp gemileri sürat artırıp on altı deniz mili hızla iskeleye dümen kırıp Yavuz Kruvazörü'nün sancak borda istikametine geldikten sonra çimariva ile Atatürk'ün naaşını selamlayıp sancağa dümen kırarak uzaklaştı. Yavuz Kruvazörü'nün sancak bordasından saat 15.42'de Malaya Kruvazörü, saat 15.44'te Moskova Muhribi, saat 15.45'te Emden Kruvazörü, saat 15.47'de Emile Bertin Kruvazörü, saat 15.49'da Hydra Muhribi ve saat 15.54'te Regina Maria Muhribi geçti. Bu sırada Başbakan Celal Bayar ve yanındakiler güvertede bu selamlara karşılık verdi. Yabancı harp gemileri dönüşlerini tamamladıktan sonra Haydarpaşa'daki demir yerlerine gitti (Bkz. Fotoğraf 11, 12 ve 13).¹²⁰

Fotoğraf 11: İngilizlerin Malaya Kruvazörü Adalar Açığında Yavuz Kruvazörü'ndeki Atatürk'ün Naaşını Selamlarken, Son Posta, 21 Kasım 1938, s. 5.

vapurlarının Yavuz Kruvazörü'ndeki Atatürk'ün naaşını selamlayıp geri dönüş manevralarını yapacakları mevki idi. Günümüzde belirlenen mevkiye gelindiğinin haber verilmesi için harf sancağının üstüne "Mevki" sancağı toka edilir. Merasimin yapıldığı yılda NATO kurulmadığı ve ülkeler arasındaki ortak standartlar belirlenmediği için sadece "A" sancağının toka edilmesi yolu izlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., *Uluslararası İşaret Kod Kitabı*, s. 19; *Denizde Görünür Haberleşme Dersi Öğrenci Rehberi*, s. 01.13.01-22.

¹²⁰ BDMA., Gjb., YKGJ., Kyt.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950*, s.457; S. Sonyel, a.g.m., s. 574; R. Metel, a.g.e., s. 202; T. Sargut, a.g.m., s. 31; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 48; B. K. Çağlar, a.g.m., s. 177; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,11; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

Fotoğraf 12: Yavuz Kruvazörü'ndeki Subaylar Adalar Açığında Yabancı Ülkelerin Harp Gemilerini Selamlarken, Son Posta, 21 Kasım 1938, s. 5.

Fotoğraf 13: Yavuz Kruvazörü'ndeki Subaylar Adalar Açığında Yabancı Ülkelerin Harp Gemilerini Selamlarken, Tan, 21 Kasım 1938, s. 6.

Şirketi Hayriye ve Denizbank vapurları da uluslararası “A” sancağının aryası ile yabancı harp gemileriyle aynı anda, baş tarafta yer alan şirket vapurunu izleyerek sol tarafa dönerek birlikten ayrılarak iskelelerine bağlamak üzere uzaklaştı.¹²¹ Bu vapurlardan sadece Atatürk'ün aile yakınları, önde gelen bazı kişiler ile gazetecileri

¹²¹ Askeri ve mülki erkân, yabancı elçilik temsilcileri ile üniversite öğrencilerini taşıyan Suvat Vapuru saat 17:00'da Tophane iskelesine yanaştı. Bkz., Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 7.

taşıyan Denizbank'a ait Sus Vapuru kafileyi takibe devam etti. Saha neta olunca Hamidiye Kruvazörü ve Dumlupınar Denizaltısı, Yavuz Kruvazörü'nün verdiği işaret ile sancağa dönüşle refakatten ayrıldı ve Haydarpaşa limanına demirleme noktasına döndü.¹²²

Denizdeki selamlamaların bitimi sonrası Türk savaş gemileri saat 16:00'da 20 deniz mili süratle çıkararak İzmit'e doğru olan seyirlerine devam etti. Yavuz Kruvazörü, iskele ve sancak kış omuzluklarında 100'er metre mesafede Denizkuşu ve Martı hücumbotları ile kış tarafında da Zafer Muhribi, Tınaztepe Muhribi, Gür Denizaltısı olmak üzere pruva hattında (önlü arkalı) olarak İzmit'e doğru yollarına devam etti. Kafileyi en arkadan Sus Vapuru izliyordu. Yavuz Kruvazörü beraberindeki Türk harp gemileri ve Sus Vapuru ile saat 18.30'da İzmit Mayın İskelesi yakınına demirledi. Bu sırada İzmit Valisi, 23'üncü tümen ve Deniz Üssü komutanları Seymen motoru ile Yavuz Kruvazörü'ne gitti. Gerekli olabilir düşüncesiyle 3 mayın botu, 2 şalopa, Haliç motoru, 17 numaralı gambot da emre hazır vaziyette tutuldu.¹²³

Zafer Muhribi Atatürk'ün naaşını, heyetleri, Donanma Bandosunu ve Yavuz Kruvazörü'nde bulunan çelenkleri almak için saat 19.19'da Yavuz Kruvazörü'ne yanaştı. Atatürk'ün naaşının nakli ve diğer işler bitince Zafer Muhribi Yavuz Kruvazörü'nden avara etti. Tam bu sırada donanmanın bütün gemileri bir anda ışıldıklarını yakarak Zafer Muhribi'nin kış güvertesini aydınlattı. Bu durum muhteşem bir görüntünün ortaya çıkmasına neden oldu. Fakat Zafer Muhribi'nde bu ışık altında görüş oldukça zayıfladı.¹²⁴

Zafer Muhribi Mayın İskelesi'ne rahat bir manevra ile ve emir gereği hiçbir komuta sesi duyulmadan yanaştı. Naaşın Yavuz Kruvazörü'nden alınmasından trenin hareketine dek geçen süre içerisinde Yavuz Kruvazörü'nden beş dakika aralıklarla top

¹²² S. Sonyel, a.g.m., s. 574; R. Metel, a.g.e., s. 202; T. Sargut, a.g.m., s. 31; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 48; A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, s. 650; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Anadolu, 20 Kasım 1938, s. 1,5; Aydın, 20 Kasım 1938, s. 1,2; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3; Türk Sözü, 20 Kasım 1938, s. 1; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7; Yeni Mersin, 20 Kasım 1938, s. 1; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

¹²³ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.3.; T.:17 Kasım 1938; T. Sargut, a.g.m., s. 31; R. Metel, a.g.e., s.202; R. Metel, a.g.m., s. 44; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Anadolu, 20 Kasım 1938, s. 1,5; Aydın, 20 Kasım 1938, s. 1,2; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7; Türk Dili, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Yeni Mersin, 20 Kasım 1938, s. 1; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

¹²⁴ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; LDGAM., "AYCTDAKİP", TEEB, Bn.3.; T.:17 Kasım 1938; B. K. Çağlar, a.g.m., s. 177; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 49; R. Metel, a.g.e., s. 203; Çetinkaya Apatay, *İstanbul ve Cumhuriyet*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 377; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Türk Sözü, 20 Kasım 1938, s. 1; Aydın, 20 Kasım 1938, s. 1,2; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Haber Akşam Postası, 20 Kasım 1938, s. 1,2,3,4,5; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

atışı icra edildi. Bu arada donanma bandosu sahile çıkararak Deniz Üssü Kıtasının önünde mevki aldı. Çelenkleri trene götürmek üzere hazırlanan elli er de çiçekleri gemiden aldı.¹²⁵ Bu çiçekler arasında İzmit Deniz Üssü Komutanlığı tarafından hazırlanan ve üzerinde “Ulu Atamıza Ebedi Minnet ve Şükran” ibaresi yazılı çelenk de bulunuyordu.¹²⁶

Atatürk'ün naaşı saat 19.51'de Mayın İskelesi'ne çıkarıldı (Bkz. Fotoğraf 14).¹²⁷ Naaşın çıkarıldığı iskelenin seçimi de özenle yapılmıştı. Atatürk, 1919 tarihinde İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, uzun bir zamanın ardından 1 Temmuz 1927 tarihinde İstanbul'a ilk gelişini gerçekleştirdiği Ertuğrul Yata'na, bu iskeleden binmişti. Yani İstanbul'dan son ayrılışını yine bu iskeleden yapması düşünülmüştü. Sonuç olarak son kez getirildiği bu iskeleden bir top arabasına konularak, tersane orta kapısından geçirildi ve Deniz Üssü'nden istasyona doğru götürüldü. Tabut, beyaz trenin¹²⁸ pencerelerinden içeriye alındı. Tren saat 20.32'de törene katılanların hüzünlü bakışları altında Ankara'ya gitmek için ilerlemeye başladı (Bkz. Fotoğraf 15).¹²⁹

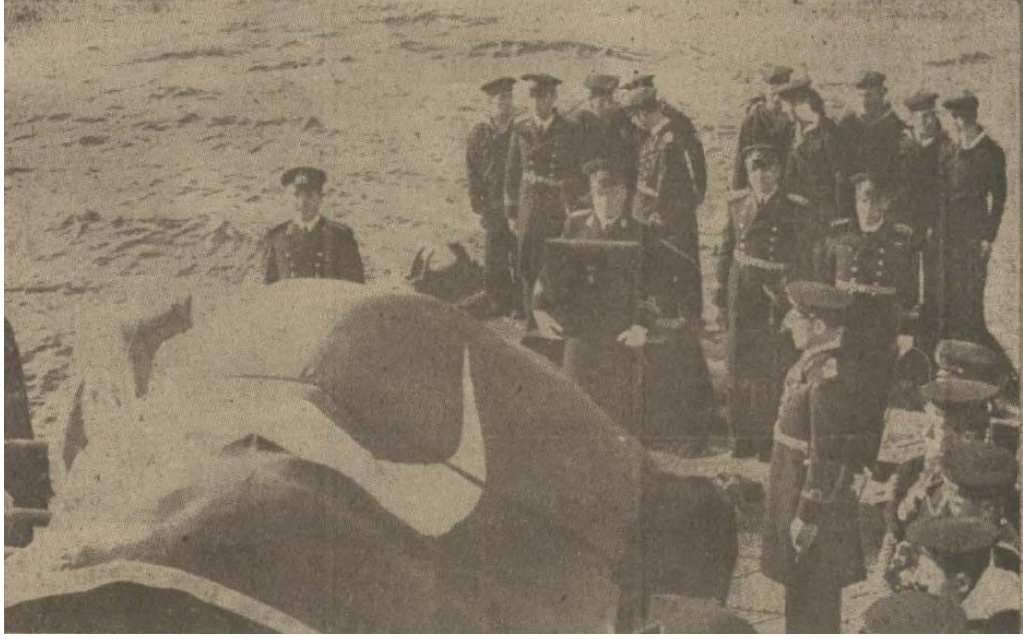
¹²⁵ İstanbul'dan Yavuz Kruvazörü'ne koyulan çiçeklerin hepsi, naaşın aktarılması sırasında Zafer muhribine verilemedi. Bu sebeple bu çiçekler 20 Kasım günü Yavuz Kruvazörü'ne aborda olan Martı Hücumbotu'na aktarılarak Mayın İskelesi'ne çıkardı. Bkz., BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., MHGJ., T.:20 Kasım 1938.

¹²⁶ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; LDGAM., “AYCTDAKİP”, TEEB, Bn.3.; T.:17 Kasım 1938; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 49; R. Metel, a.g.m., s. 44; B. Işın, a.g.e., s. 41; *Tarihte Gölçük Gölçük'te Tarih*, Gölçük Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, s.112; N. Bal-F. Atabey, a.g.e., s. 294; A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, s. 650; Ç. Apatay, a.g.e., s. 377; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

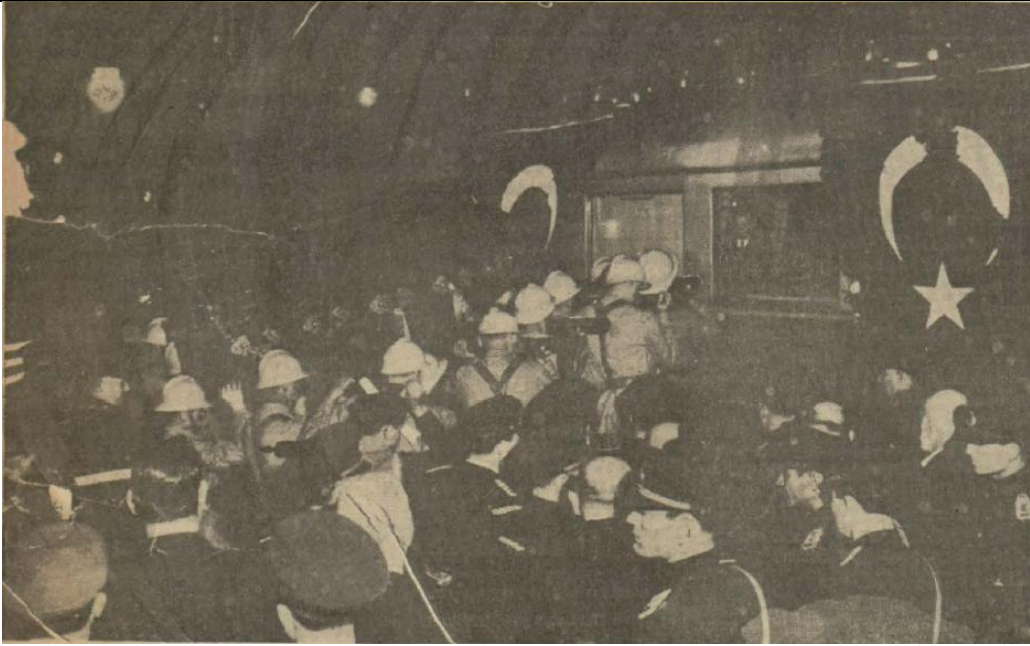
¹²⁷ BDMA., Gjb., YKGJ., Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938; LDGAM., Gjb., TMGJ., T.:15 Kasım 1938. Tınaztepe Muhribi'nin 19 Kasım 1938 tarihli gemi jurnali sayfası için bkz., Ekler Ek-6; Atatürk'ün İzmit'teki cenaze merasimine ait kroki için bkz., Ekler Ek-7.

¹²⁸ Atatürk'ün 1935 yılından vefatına kadar yurt gezilerinde kullandığı trene verilen isimdir. Tren 14,8 metre uzunluğunda ve 46.3 ton ağırlığındadır. 1935 senesinde LHV Linke-Werke, Breslau şirketince imal edilmiştir. Trenin orijinali korunmuş ve müze haline getirilmiştir. Beyaz Tren'den zamanımıza intikal eden en orijinal parça olan “Atatürk Vagonu”, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1991 senesinde "Atatürk'e ait korunması gerekli kültür varlığı" şeklinde tescil edilerek koruma altına alınmıştır. 1964 senesinden bu yana Ankara Garında sergilenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., <http://www.tcdd.gov.tr/ankara-ataturk-vagonu+m153,> (04.03.2017).

¹²⁹ LDGAM., “AYCTDAKİP”, TEEB, Bn.3.; T.:17 Kasım 1938; B. K. Çağlar, a.g.m., s. 177-178; S. Sonyel, a.g.m., s. 575; R. Metel, a.g.e., s. 206-210; *E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut'un Anıları*, s. 49; R. Metel, a.g.m., s. 44; *Tarihte Gölçük Gölçük'te Tarih*, s. 112; N. Bal-F. Atabey, a.g.e., s. 294; U. Kocatürk, a.g.e., s.630; Ç. Apatay, a.g.e., s. 377; Akşam, 20 Kasım 1938, s. 2; Cumhuriyet, 20 Kasım 1938, s. 4; Kurun, 20 Kasım 1938, s. 8,10; Son Posta, 20 Kasım 1938, s. 1,5,11; Tan, 20 Kasım 1938, s. 1,4,6; Ulus, 20 Kasım 1938, s. 1,7; Yeni Sabah, 20 Kasım 1938, s. 1,4,5,7.

Fotoğraf 14: Atatürk'ün Naaşı İzmit Mayın İskelesi'ne Aktarılırken, Kurun, 20 Kasım 1938, s. 12.

Fotoğraf 15: Atatürk'ün Naaşı İzmit'te Trene Aktarılırken, Akşam, 21 Kasım 1938, s. 6.

Sonuç

Atatürk yurttan barış-cihanda barış politikasına rağmen böyle bir hedefe ancak askeri olarak güçlü olmakla ulaşabileceğine inanmıştı. Bu maksatla askeri yönden orduyu güçlendiren Atatürk, özellikle donanma işine ayrı bir önem vermişti. Hamidiye Kruvazörü'nün şeref defterine yazdığı "Büyük Türk Milletinin Donanması da büyük olur" satırları bu ifadeyi kanıtlar nitelikteydi. Fakat İstiklâl Savaşı sonunda memleket çok harap bir duruma düştüğü için birdenbire büyük bir donanma yapmak da mümkün olamamıştı. Bu düşünce, Atatürk'ü kademeli bir deniz politikası izlemeye götürdü.

Birinci kademe; Hamidiye Kruvazörü ile 1924 yılında yaptığı 15 günlük Karadeniz gezisinde ve 1928 yılında Gelibolu sularında donanmaya yaptırdığı deniz manevrasında başta komutanlar olmak üzere, denizcilerin ilmi ve mesleki yeterliliklerini tartmış ve takdirlerini Ertuğrul Yatı'nın telsizi ile şifresiz açık olarak bütün dünyaya ilan etmişti.

İkinci kademe; Yavuz Kruvazörü'nü onartmak, Hollanda ve İtalya tezgâhlarına muhrip ve denizaltı gemileri ısmarlamak ve Gölcük'te modern bir tersanenin temellerini atmak vardı.

Üçüncü kademe; donanma vasıtasıyla devlet saygınlığını Balkan ve Akdeniz devletlerine tanıtmak hedeflendi. Donanmayı Malta Adası'na ve Yunanistan'ın Pire Limanı'na göndermiş, kendisini ziyarete gelen İngiltere Kralı, İran Şahı, Afgan Kralı, Fransa Başbakanı, Yugoslavya Kralı ve Rus Mareşallerine donanma ile büyük törenler yaptırmış ve Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'nın yabancı devlet limanlarına yapacakları resmi ziyaretlerini savaş gemileriyle gerçekleştirmelerini sağlamıştı.

Dördüncü kademe de İngiltere ve Almanya'ya yeni muhrip, denizaltı, hücum bot ve avcı botlar sipariş etmek hedeflendi.

Bu hedefleriyle bölge coğrafyasında bile yetersiz durumdaki Türk donanmasını, dünya donanmaları seviyesine yaklaştıran Atatürk, güçlü bir Türk donanması anlamında daha nice hedefler peşindeyken genç sayılacak bir yaşta vefat etti. Tüm ömrü boyunca büyük askeri zaferler kazanıp modern bir ülke meydana getirmesinin yanında, deniz ve donanma işlerine de büyük emek harcadı. Vefatından sonra ise sıra, o büyük emekler harcadığı donanmanın Atatürk'e karşı son vazifesini icra etmesindeydi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni idare eden; yeni Cumhurbaşkanı İnönü, Başbakan Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, merasim programına donanmayı da

dahil ederek Atatürk'ün naaşının İstanbul'dan İzmit'e donanma vasıtasıyla taşınmasını istedi. Çünkü Atatürk ömrünü donanmaya adanmış bir liderdi. Bu anlamda Atatürk'ün naaşının İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmesinde donanmanın kullanılması, devletin üst kademesince bir nevi gereklilik olarak görüldü. Donanmaya bu vazife verilirken aynı zamanda hem Türk ve hem de dünya kamuoyuna çeşitli mesajlar verilmesi düşünüldü ve böylece aynı anda birden fazla hedefe ulaşılmak istendi. Titizlikle düşünülmüş hazırlanan merasim programı ile bu gayeler doğrultusunda ulaşılmak istenen ilk amaç; hem donanmanın Atatürk'e nihai vazifesini yapmasını sağlamak hem de ona son bir hediye vermesini temin etmektir. Çünkü Atatürk, tüm ömrü boyunca donanmayı güçlendirmek için elinden gelen tüm gayreti göstererek, ülkenin çok kısıtlı olan bütçesinden artırdığı paralar ile son sistem su üstü ve su altı gemilerinin alınmasını ve aktif olarak kullanılmasını sağlamış bir liderdi. Ayrıca deniz cenaze merasimi ile ulaşılmak istenen ikinci hedef; Türk Donanma Komutanı Tümamiral Şükür Okan'a uluslararası bir filo komuta ettirmektir. Böylelikle genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, genç ama bir o kadar da geçmişinden gelen denizcilik mirasıyla köklü donanmasının, dünya donanmaları seviyesinde olduğunun gösterilmesi sağlanacaktı. Ne de olsa Türk tarihi boyunca kurulmuş Türk Devletlerine ait donanmalar, buldukları coğrafyalara hakim olmuş, çevre ülkelere ait donanmalara büyük üstünlükler sağlamıştı. Şimdi ise bu mirasa layık olarak, modern bir donanmaya ve komuta heyetine sahip olduğunun kanıtlanma zamanı gelmişti. Deniz cenaze merasimiyle ulaşılmak istenen üçüncü hedef ise II. Dünya Savaşı öncesinde, Türk Deniz Kuvvetlerinin varlığını ve gücünü tüm dünya devletlerine sergilemektir. Atatürk'ün vefat ettiği 1938 yılında, dünyadaki siyasi gerginliklerin arttığı, deniz, kara ve hava silahlanmasında neredeyse bir yarış yapıldığı görülmekteydi. Atatürk bu gidişatın bir dünya savaşına evrileceğini görüyor ve bu noktada gerekli hazırlıkların yapılması yönünde büyük bir gayret sarf ediyordu. Atatürk bu maksatla Türk donanma envanterine çeşitli tipte modern araç ve gereçlerin katılmasını sağlıyordu. Son sistem su üstü ve su altı gemileri de envantere giren materyaller arasındaydı. İşte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni idare eden zümre, yaklaşan savaşta bu unsurların icra edilecek deniz cenaze merasimiyle bir anlamda dünyaya sergilenerek dosta güven düşmana korku vermesini istedi. Ciddi bir başarı ile icra edilen deniz cenaze merasimi ile yukarıda ifade edilen hedeflere net bir şekilde ulaşıldı. Ayrıca bu tören sayesinde Atatürk, hayatında büyük önem taşıyan, onu bir ülke kurmaya uğurlayan Sarayburnu Rihtımı ile hayalindeki o ülkeyi kurduktan sonra İstanbul'a ulaştıran İzmit Mayın İskelesi'ne son bir kez daha uğrayarak veda etme

imkanı buldu. Bu duygusal vedanın yanında, programın ağırlıklı bölümünü içeren donanma harp gemilerine verilen görevin de hatasız şekilde yerine getirilmesi, dünya ölçeğinde oldukça büyük algısal bir zafer oldu. Böylelikle tüm dünya devletleri, Türk Deniz Kuvvetlerine ait su üstü ve su altı gemilerinin kusursuz bir düzen ve intizam içinde yerine getirdikleri faaliyetlere şahitlik etti ve verilmek istenen mesaj çok güçlü bir şekilde hedefine ulaştırıldı.

Kaynaklar

1. Kitaplar ve Makaleler

APATAY, Ç., *İstanbul ve Cumhuriyet*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

ATABEY, F., *Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri 1390-2005*, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Matbaası, Ankara 2005.

ATABEY, F., “Atatürk’e Denizden Yapılan Cenaze Töreni”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.28, S.83, Ankara 2012, s. 17-38.

BAL, N. ve ATABEY, F., *Türk Deniz Kuvvetleri Bin Yılın Güncesinden Seçmeler*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2009.

Belgelerle Atatürk, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara 1999.

BÜYÜKTUĞRUL, A., *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, Deniz Basımevi, İstanbul 1967.

BÜYÜKTUĞRUL, A., *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1969.

BÜYÜKTUĞRUL, A., “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”, *Belleten*, C.XXXVII, S.148, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973.

BÜYÜKTUĞRUL, A., *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C.IV, Deniz Basımevi, İstanbul 1984.

....., *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)*, C.I, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2005.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, Yapı Kredi Yayınları, C.I, İstanbul 2003.

ÇAĞLAR, B. K., “Son Gün, Saniye Saniye İzinde”, *Yücel Dergisi*, C.VIII, S.46, İstanbul 1938.

ÇAĞLAR, B. K., *Dolmabahçe’den Anıtkabir’e*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Denizde Görünür Haberleşme Dersi Öğrenci Rehberi, Deniz Astsubay Meslek Yüksek Okulu Komutanlığı, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2014.

Donanma Komutanlığı Tarihçesi, Donanma Komutanlığı Matbaası, Kocaeli 1995.

E.Dz.Kur.Alb. Celal Denizalp’in Anıları, Gölcük Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Yayını, Kocaeli 2002.

E.Dz.Kur.Alb. Şemsi Bargut’un Anıları, Gölcük Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Yayını, Kocaeli 2002.

E.Sey.Kd.Bçvş. Turgut Müstecaphoğlu'nun Anıları, Gölcük Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü Yayını, Kocaeli 2005.

GÜLER, A., "Atatürk'ün Ölümü, Cenaze Namazı ve Defin İşlemi", *Türkler Ansiklopedisi*, C.XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

IŞIN, B., *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923'ten 2005'e*, Deniz Basımevi, İstanbul 2006.

KOCATÜRK, U., *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

METEL, R., "Atatürk'ün Ardından", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, C.97, S.514, Temmuz 1981.

METEL, R., *Atatürk ve Donanma*, Deniz Basımevi, İstanbul 2005.

ORHAN, M. C., *Askerlik Hatıralarım*, Deniz Basımevi, İstanbul 1982.

OSMA, K., *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003.

SARGUT, T., "Atatürk'ün İstiklal Savaşı'ndan Sonra İstanbul'a İlk Gelişi- Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, C.97, S.514, Temmuz 1981.

SERİ, B., *Denizcilik Ansiklopedisi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

SONYEL, S., "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Atatürk'ün Son Günleri," *Bellekten*, C.XXV S.140, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1971.

SOYSAL, İ., *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

ŞİMŞİR, B., *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

T.Fred Jane's, All The World Fighting Ships 1937-1938, Francis E., McMurtie, London, England 1938.

Tarihte Gölcük Gölcük'te Tarih, Gölcük Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, Tarihsiz.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, İçtima 4, 11 Kasım 1938, C.27.

TURAN, Ş., *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

TUTEL, E., *Gemiler, Süvariler, İskeleler*, İletişim Yayınevi, İstanbul 1998.

Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi 1935-1950, Cilt II, Dosya III, Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü, Lalahan Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004.

Uluslararası İşaret Kod Kitabı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Yayını, İstanbul 2011.

UYANIKER, F., “II.Dünya Savaşı Sürecinde Türk Donanmasındaki Gelişmeler”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019.

UZUN, H., “Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk’ün Ankara’daki Cenaze Töreni”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.43, Ankara 2009.

2. Arşivler, Gazeteler ve İnternet Siteleri

Akşam Gazetesi.

Anadolu Gazetesi.

Aydın Gazetesi.

Cumhuriyet Gazetesi.

Doğan Hücumbotu Gemi Jurnalı (DHGJ.), T.:1938.

Haber Akşam Postası Gazetesi.

<http://www.tcdd.gov.tr/ankara-ataturk-vagonu+m153> (04.03.2017).

https://en.wikipedia.org/wiki/Sir_Percy_Lorraine,_12th_Baronet (04.03.2017).

Kocatepe Muhribi Gemi Jurnalı (KMGJ.), T.:1938.

Kurun Gazetesi.

Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü (LDGAM.).

Martı Hücumbotu Gemi Jurnalı (MHGJ.), T.:1938.

Resmi Gazete, Sayı:4061, 12 Kasım 1938.

Son Posta Gazetesi.

Şükür Okan Şahsi Dosyası.

Tan Gazetesi.

Tınaztepe Muhribi Gemi Jurnalı (TMGJ.), T.:1938.

Türk Dili Gazetesi.

Türk Sözü Gazetesi.

Ulus Gazetesi.

Yavuz Kruvazörü Gemi Jurnalı (YKGJ.), T.:1938.

Yeni Mersin Gazetesi.

Yeni Sabah Gazetesi.

Ekler

EK-1

T. C. G. Tınaztepe 10-11 - 938. Perdenin gün

Vakit	Kıçılmanın ne- safa veya sırtı Dz. m.	Çayro veya mıyaz postulu ile çoca	İhtimali arazi	Halkın rızası	Tonnu	Seyir ve demir keterizleri	Rüzgâr kuvveti ve çizeli	Havanın hali	Denizin hali	Barometre ve Termometre	Yelhis	Ribit	Suhumat Isıncı
1													
2													
3													
4													
5							00	00	0	76	9		
6													
7													
8							00	00	0	77	10		
9													
10													
11													
12							00	00	0	78	15		
13													
14													
15													
16							41	00	0	77	14		
17													
18													
19													
20													
21							41	00	0	77	13		
22													
23													
24													
Mevcut						Gelen							
Suhay	Sığirtm	Hasta	Kömür	t.	8207+990	700	kg.	Et					kg.
Eriş			Vakıma yağı	416	991	t.	Kazan suyu	82	t.	Ekmek			kg.
Erat			Yağlama yağı	17	167	kg.	İçme suyu	8	540	Schö			kg.
				75	30								

MOLÂHAZAT

Program mucibince barkat edildi

13. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

14. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

15. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

16. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

17. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

18. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

19. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

20. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

21. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

22. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

23. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

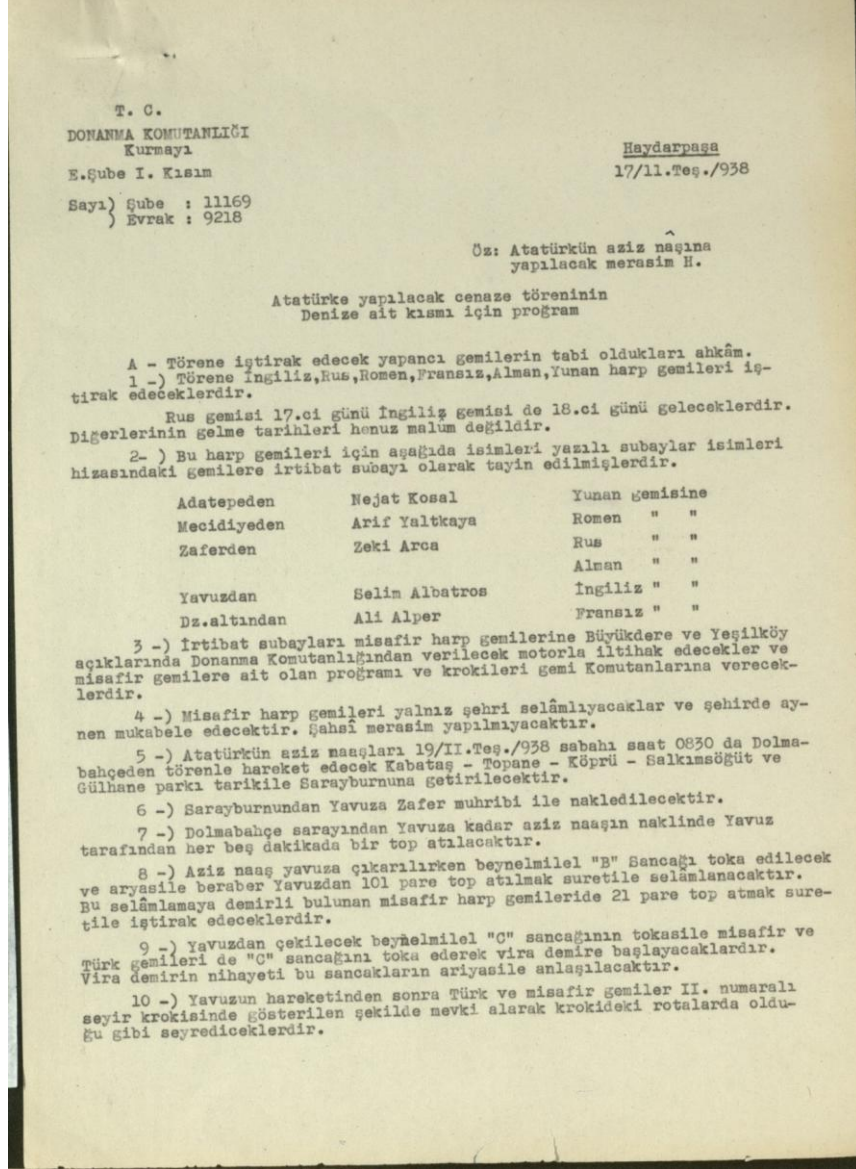
24. 11. 1938. Tınaztepe'nin 10. Kasım 1938 tarihinde 100 ton suya alınmış.

Saat	Mevki	Kullanılan inhirafı tabii
	Arz	Tul
8	Rasatla	
12	Parakete ile	
20	Rasatla	
	Parakete ile	

Tınaztepe Muhribi'nin 10 Kasım 1938 Tarihli Gemi Jurnalı Sayfası, LDGAM., Gjb.,

Tınaztepe Muhribi Gemi Jurnalı, Kytn.: 6303, T.: 10 Kasım 1938.

EK-2

*Donanma Komutanlığı'nın 17 Kasım 1938 Tarihli Emrinin İlk Sayfası, LDGAM.,
"Atatürk'e Yapılacak Cenaze Töreninin Denize Ait Kısmı İçin Program", Tasnif
Edilmemiş Evraklar Bölümü (TEEB), Bn.:1, T.:17 Kasım 1938.*

EK-3

19.11.1938
T. C. Doğan B. M. K. 1938 Gölçük günü

Vakit	Vukuat	Rüzgâr kuvveti ve ciheti	Havanın hali		Nülahazat	Nöbetçi zabitanın imzası					
			Barometre	ve Termometre							
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9			$\frac{760}{1}$	01	$\frac{768}{12}$						
10											
11											
12											
13			$\frac{760}{1}$	01	$\frac{760}{14}$						
14											
15											
16											
17			$\frac{760}{1}$	01	$\frac{760}{12}$						
18											
19											
20											
21											
22											
23											
24											
Gayri mevcut			Mevcut			Gelen					
	Mezun	Hava tebdili	Hastanode	Fırat	Tecavüz	Salam	Hasta				
Zabit								Kömür	T.	Et	Kg.
Küçük Z.								Odun	Kg.	Ekmek	Kg.
Efrat								Su	T.	Shze	Kg.

Doğan Hücumbotunun 19 Kasım 1938 Tarihli Gemi Jurnalı Sayfası, LDGAM., Gjb.,
Doğan Hücumbotu Gemi Jurnalı, Kytn.: 17040, T.: 19 Kasım 1938.

EK-4

T. C. Mart 19 38 221. civarı günü

Vakit	Kullanılan ilaçlar ve miktarları	Çay ve demir miktarı	İklim durumu	Halkın vaka	Torpa	Serir ve demir kısımleri	Buzluk kısımleri ve ölçümleri	Hava durumu	Deniz durumu	Barometre	Termometre	Sahnet
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
14												
15												
16												
17												
18												
19												
20												
21												
22												
23												
24												

Mevcut

Sınav	Sınav	Hasta	Kömür	t.	yağ	kg.	Et	kg.
Eriş	3		Yağın yağ	t.	Kazan suyu	t.	Etmiş	kg.
Eriş	10		Yağın yağ	kg.	İçme suyu	t.	Selze	kg.

Gelen

MÜLAHAZAT

K. T. T. T.

Gemi temizliği
6 de kal telolu tenage kaplandı
zafer sarı burununa hareket etti
8.35 de sarı burununa hareket edildi
9.15 de zafer Akordo oldu
12.38 de istatistik emarede zafer
kandı
12.00 hareket
zafer istatistik emarede hareket
kandı - yangın emarede sarı burun
kandı
14. ... kany ve emare gemileri hatları ve
sarı burunları ile hareket
edildi. Bu emarede istatistik emarede
kandı - emarede sarı burun
kandı

Saat	Mevki	Arz	Tul	Kullanılan ilaçların miktarı
8	Kanalla			
12	Parakete de			
20	Parakete de			

Mart Hücumbotunun 19 Kasım 1938 Tarihli Gemi Jurnalı Sayfası, LDGAM., Gjb.,

Mart Hücumbotu Gemi Jurnalı, Kytn.: 23393, T.: 19 Kasım 1938.

EK-5

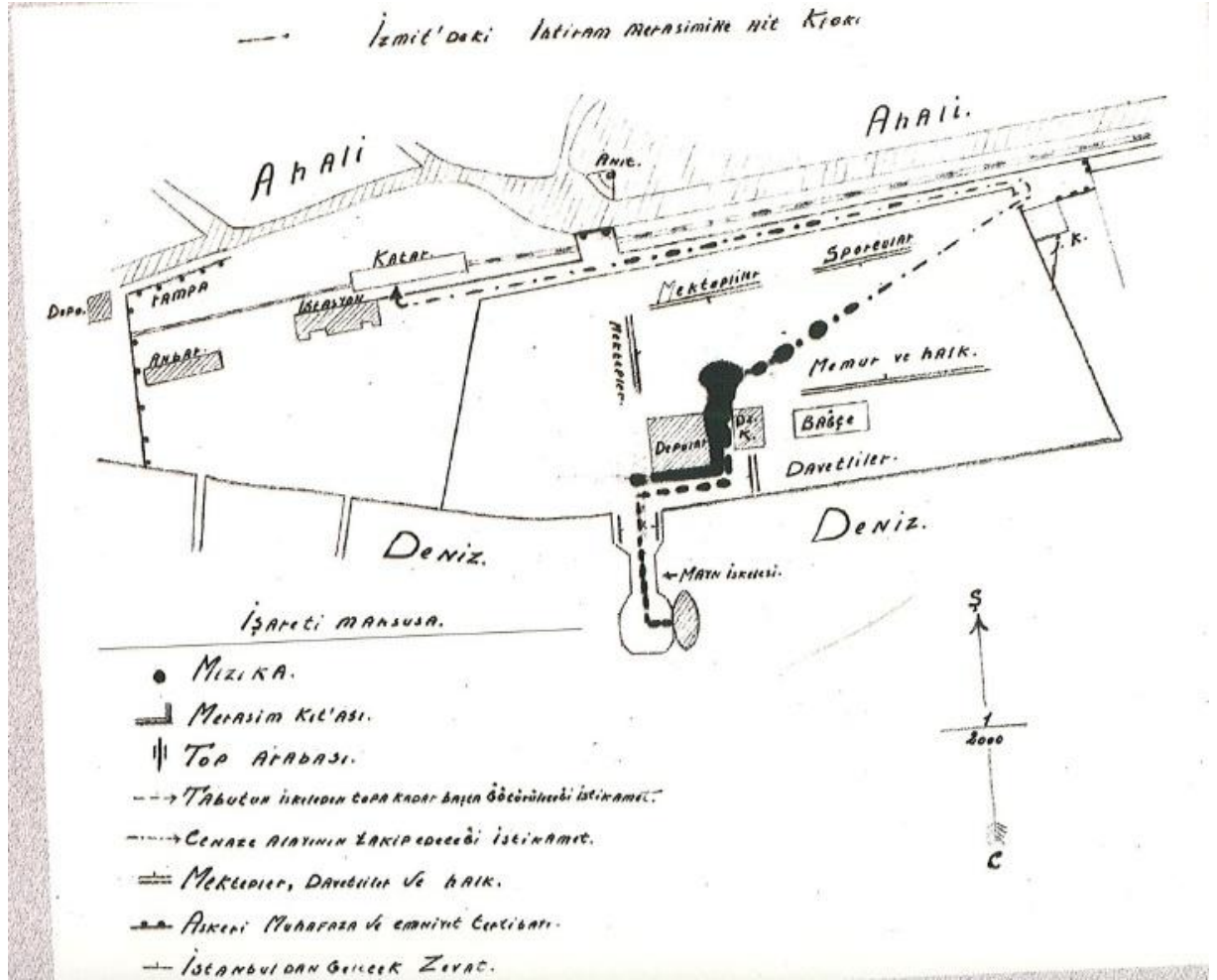
T.C. G. J. 19-11-1938									
Yılı	Kıbrıs'ta işe başlama tarihi	Cayır ve diğer işler	Havaların durumu	Hava sıcaklığı	Seyir ve demir tertibatları	Buzluk durumu	Hava durumu	Sahil durumu	Sahil durumu
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14	1005	770	+	123	120				
15		150	0	155	120				
16	1110	150	0	155	120				
17	1100	180	0	180	220				
18	1140	185	0	185	220				
19	12-15	016	+	016	-				
20	12-15	027	+	027	-				
21									
22									
23									
24									

Mevcut		Gelen	
Sahay	Sekim	Hava	Kıbrıs
1992	0210	120	120
2526	120	120	120
120	120	120	120
120	120	120	120

Mevki		Kullanılan miktar	
Saat	Arz	Tut	İş
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			

Yavuz Kruvazörü'nün 19 Kasım 1938 Tarihli Gemi Jurnalı Sayfası, BDMA., Gjb.,
Yavuz Kruvazörü Gemi Jurnalı, Kytn.: 4286, T.: 19 Kasım 1938.

EK-7

Atatürk'ün İzmit'teki Cenaze Merasimine Ait Kroki, Belgelerle Atatürk, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara, 1999, s.160.